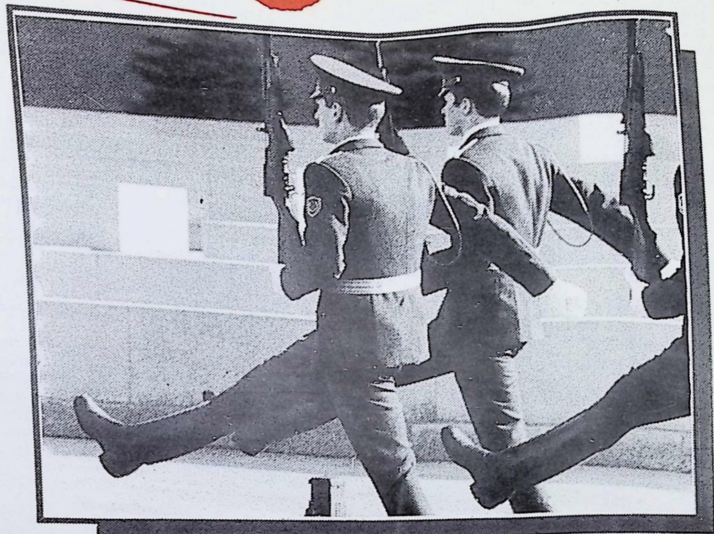

kt

Arbejderbevægelsens
Bibliotek og Arkiv

7
1984

KAPITALISMEN I SOVJETUNIONEN ***Brikker til Sovjet-forståelse***

Aktuelle kommentarer:

Schlüters økonomiske opsving
Overenskomst '85

Foto: 2. MAJ
Forlaget KT
ISSN 01051903

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv

3260882545

15,- kr.

KOMMUNISTISK TIDSSKRIFT udgives af Kommunistisk Arbejderparti,
 Studiestræde 24, 1455 København K. Telefon 01 152133.

REDAKTION: Philip Arctander, Fleming Colstrup (ansvarsh.) og et udvalg.

Sats og tryk: Forlaget KT.

Pris i løssalg: 15,- kr.

Du kan få de kommende 4 numre tilsendt portofrit ved at indsætte 60,- kr. på GIRO 7 089465,
 KT, Studiestræde 24, 1455 Kbhvn. K.

Brug KT igen

Her har du så igen en ny udgave af det gamle blad KOMMUNISTISK TIDSSKRIFT. Som du kan se, er det en mere skrabet model end tidligere, for at vi kan holde prisen på et rimeligt niveau.

Vi håber imidlertid, at bladet kan bringes op på et indholdsmæssigt niveau, som bidrager til rigtige analyser af vores omverden og tankeverden på stadig flere områder. Dermed skulle bladet bidrage til en stærkere markering af progressive synspunkter i den — for øjeblikket — svage samfundsdebat om anti-kapitalistisk kamp og kommunistiske perspektiver.

KT er KAP's tidsskrift, men udtrykker ikke først og fremmest færdigdebatteerede vedtagelser fra partiet. Selvfølgelig skal KAP's og andre partiers eksisterende politik behandles kritisk i bladet. Men spalterne skal desuden åbnes for alle de felter, hvor vi ikke har nogen fastlagt politik — dvs. masser af forhold menneskene indbyrdes og mellem menneskene og naturen såvel i vores land som på resten af vores klode.

Vi vil forsøge at få mennesker uden for partiet til at bidrage med artikler, som kan skærpe aktuelle debatter og give os viden, som vi ikke har. Det har tidligere vist sig at være svært, — bl.a. fordi vi er små og ubetydelige på mediemarkedet, men vi vil prøve hårdere.

Hvis du selv — KT-læser — fordyber dig eller har fordybet dig i politiske, økonomiske, ideologiske, filosofiske områder, så vær lidt social. Måske kan du dele din viden og dine synspunkter med andre. Kontakt KT-redaktionen og lad os undersøge, om dit arbejde bør og kan udgives i artikelform.

Brug KT.

-fc.

Indhold:

Statskapitalismen — Kulmination
 eller bastard side 3

I august i år udgav Benito Scocozza pjecen »Sovjet-kapitalismen«. Scocozza placerer teoretisk Sovjetunionens produktionsforhold inden for kapitalismebegrebet og hævder, at Sovjets statskapitalistiske form udgør et historisk højere niveau af kapitalismen end den i Vesten kendte statsmonopolkapitalisme. Andreas Nissen fra KAP er uenig i den sidste påstand. Du kan læse hvorfor i hans artikel.

Fra magtens baggårde side 5

Overskriften er titlen på journalisten Vibeke Sperlings bog om Sovjetunionen, som hun udgav efter sit lange ophold i landet. Denne anmeldelse er kritisk overfor en række af Sperlings konklusioner om sovjetiske forhold, men den er samtidig en opfordring til at læse bogen for at højne din forståelse af Sovjet.

Portræt af den herskende
 klasse i Sovjet side 16

Artiklen er en anmeldelse af bogen »Nomenklatura« af eksilrusseren Michael Voslensky. Nomenklatura er betegnelsen for gruppen af egentlige beslutnings-tagere i Sovjet. Inden sin udvandring var Voslensky selv relativt højt placeret inden for det sovjetiske hierarki og kender derfor de mekanismer, som adskiller nomenklatura fra den øvrige del af befolkningen. Anmelderen — Niels Mulvad — mener, at bogen giver os nogle midler til at analysere og tegne et portræt af den sovjetiske herskerklasse.

Hvor går opsvinget hen? side 25
 Aktuell kommentar til den økonomiske udvikling.

Dagens ret: Nedsat arbejdstid
 uden lønkompot side 28

Aktuel kommentar til overenskomstplæggene for 1985.

Bagsiden

6 kvinder i Moskvas metro. Foto: 2. maj.

Statskapitalismen: Kulmination eller bastard

Et par kommentarer til Benito
Scocozzas pjece:
SOVJET-KAPITALISMEN
Forlaget KT, Aug. 84, 20,- kr.

Diskussionen af, hvorfor Sovjetunionen er et kapitalistisk samfund blusser med mellemrum op i KAP. Denne diskussion er ikke en hyggelig lille hobby for specialister — den har central betydning for vor forståelse af, hvad både kapitalisme og socialisme er. Derfor har nye erkendelser af, hvad der egentlig er sket i det store land på begge sider af Ural også haft afgørende betydning for KAP's forståelse af, hvordan en dansk socialisme skal se ud.

I den senere tid har Sovjet-diskussionen fået nogle nye skulp i KAP. Bl.a. undertegnede har udtrykt utilfredshed med vore hidtidige argumenter for, at Sovjetunionen skulle være et kapitalistisk samfund og har flirtet med forestillinger om, at der kunne være tale om et udbyttersamfund, der ikke nødvendigvis skal karakteriseres som kapitalistisk.

Nu har Benito Scocozza (BS) fremlagt sit bidrag til vurderingen af det sovjetiske og beslægtede samfunds klassekarakter. BS afviser med rette de »ny-venstre« teoretikere, der ud fra en snæver læsning af »Kapitalen« hævder, at eksistensen af et frit marked er en forudsætning for, at man kan tale om kapitalisme. Han koncentrerer sig om udbytningsmåden og konstaterer, at denne i samfund af den sovjetiske type grundlæggende stemmer overens med øvrige kapitalistiske samfund. Eksistensen af planlægning i økonomien ændrer i sig selv ikke noget ved dette forhold. Planlægning og statsintervention i den økonomiske proces findes både i øst og vest, hvad der skiller er metoderne og omfanget. BS gør selv opmærksom på, at påpegnings af disse fællestræk er »en teoretisk konstatering på det allermost abstrakte niveau«. Men han understreger, at en afklaring på dette niveau er en forudsætning for den videre diskussion, der herudfra må være en begribelse af »forskelle inden for en i sit væsen samme produktionsmåde«.

Jeg kan godt følge BS så langt. På det almene plan er det nok rigtigt, at det sovjetiske samfund ikke med logisk nødvendighed må beskrives som ikke-kapitalistisk. Dette forudsætter så til gengæld, at man går ind i en nærmere analyse af særtrækkene ved det sovjetiske samfund og beslægtede samfund, således at man ikke forsøger at presse en »vestlig« kapitalismemodell ned over de »østlige« samfund.

Det er da også bestemmelsen af særtrækkene ved det sovjetiske samfund, som BS forsøger at indkredse og give en teoretisk ramme. Han indrømmer selv, at pjecen ikke indeholder detailundersøgelser af det sovjetiske samfund til underbygning af den teoretiske ramme, som fremlægges her; men han mener, at disse undersøgelser ikke er en nødvendig forudsætning for at formulere teorien.

BS skelner mellem *statsmonopolkapitalisme* og *statskapitalistiske* samfund.

Den første type er dem, som vi finder i de højtudviklede vestlige kapitalistiske samfund. Disse er karakteriserede ved en stærk privatmonopolkapitalistisk sektor, der indgår i et kompliceret med- og modspil med den statslige og evt. bureaukratkapitalistiske sektor. Der er tale om en dualisme, som ikke findes i de statskapitalistiske samfund, hvor staten netop fungerer som ene- eller hovedkapitalist. Herudfra kan man så forklare den centrale planlægnings rolle, kontrollen med markedet og partiets dominerende rolle i hele samfundet.

Det forekommer mig, at denne teoretiske skelnen, som jeg ikke mener, vi tidligere har foretaget, er et frugtbart udgangspunkt for dels at begribe de grundlæggende fællestræk og dels at forklare de store forskelle mellem de to samfundstyper.

Men jeg må indrømme, at det kniber for mig at følge BS, når han går i gang med den teoretiske konstruktion, der så vidt jeg kan se er den centrale i hans skrift.

BS er jo en god historisk materialist. Og den historiske materialismes styrke er jo, at den forklarer samfundenes udvikling ud fra et hieraki af produktionsmåder, hvor de historisk senere er højere end de forudgående, og at den

også i analysen af kapitalismen påpeger en række faser, som med logisk nødvendighed følger efter hinanden.

Derfor må BS forsøge at indpasse statskapitalismen i den kapitalistiske produktionsmådes fasehierarki.

Ud fra hvad han selv kalder »en firkantet deterministisk historisk skematik« indplacerer han statskapitalismen som kapitalismens »aller-seneste« fase, medens vores statsmonopol-kapitalisme må tage til takke med andenpladsen i hierarkiet.

Men nu er BS jo ikke kun en marxistisk teoretiker og logiker — han er også en god historiker. Og historikeren i ham ser da også med det samme, at det sovjetiske samfunds udvikling af produktivkræfterne og produktivitetten halter langt bagefter de vestlige kapitalistiske samfund.

Han må altså forsøge at løse det problem, at disse samfund ifølge ham på den ene side er mere avancerede i produktionsmåden, medens de på den anden side halter bagefter de mindre avancerede vestlige kapitalister.

Svaret finder han i det sovjetiske og de øvrige »østlige« samfunds historiske udvikling. Deres udgangspunkt var en anti-kapitalistisk revolution eller omvæltning, der eliminerede privatkapitalismen (og feudalismen) i disse samfund. Disse omvæltninger førte imidlertid ikke til socialisme, men til at en ny udbytter-klasse tilegnede sig kontrollen over produktionsmidlerne. Statskapitalismen bliver for BS den »logiske samfundsmæssige negation« af en fejlslagen socialistisk udvikling.

Ifølge BS skyldes de store og mange økonomiske, politiske og sociale problemer i det sovjetiske og lignende samfund, at det statskapitalistiske borgerskab er fanget i modsætningen mellem avancerede produktionsforhold og tilbagestående produktivkræfter. Når de forsøger at gennemføre reformer, foretager de i realiteten en tilpasning til mindre avancerede produktionsforhold, nemlig de statsmonopol-kapitalistiske.

Som allerede antydnet ovenfor, så finder jeg ikke BS's argumentation for denne logisk-teoretiske konstruktion for overbevisende. Det forekommer mig, at logikeren (eller skematikeren hvis man vil være ondskabsfuld) har taget magten fra historikeren.

Hvis BS's logiske konstruktion holder, så burde løsningen af modsætningen blive nemmere, jo mere produktivkræfterne udvikles i det sovjetiske samfund — og de er faktisk blevet voldsomt udviklet i de seneste 50 år! Hvis disse

samfund bærer kapitalismens fremtid i sig, burde de så ikke — på trods af produktivkræfternes relative tilbagestående — have en større livskraft end de vestlige kapitalistiske samfund?

Selv ikke de østeuropæiske samfund, der ved den statskapitalistiske omvæltning var mest udviklede — DDR og Tjekkoslovakiet — har været i stand til at demonstrere *overlegenhed* med hensyn til produktivkraftudviklingen og produktivitetten i forhold til de vestlige kapitalismer.

Samtidig burde BS's ræsonnement vel medføre, at den statskapitalistiske fase så også er fremtidsperspektivet for de vestlige statsmonopolkapitalistiske samfund. dvs. at de på længere sigt kun kan løse deres problemer ved at afvikle eller statsliggøre den privatkapitalistiske sektor. Man kan hævde, at dette er en logisk nødvendighed, men teoriens holdbarhed afhænger af, at man konkret kan påpege, at det også er en samfundsmæssig økonomisk nødvendighed. Og jeg ser intetsteds i BS's pjece nogen argumentation for denne nødvendighed. Den eksisterende statsmonopolkapitalisme synes stadig at have et betydeligt udviklingspotentiel og en betydelig modstandskraft.

Jeg har i overskriften til denne kommentar stillet spørgsmålet om statskapitalismen er kulminationen på kapitalismens udvikling eller om den er en bastard. Nu er bastard et meget negativt ladet ord, jeg kunne også have valgt udtrykket »blindgyde«.

Det forekommer mig, nemlig ikke nødvendigt for min marxistiske samvittigheds skyld at placere den østlige statskapitalisme på toppen af det kapitalistiske udviklingshieraki. Den er resultatet af en specifik historisk udvikling, som BS jo også gør opmærksom på, og jeg savner som antydnet overbevisende argumenter for, at den skulle være en udviklingsform af kapitalismen, der bærer fremtiden i sig.

Snarere forekommer den mig at være et sidespor, en blindgyde, et uøgte barn af kapitalismen. Hvis den østlige statskapitalisme skal løse sine enorme problemer forekommer det mig, at den må gå én af to veje: enten må den tilnærme sine produktionsforhold til den vestlige kapitalisme med hvad dette indebærer af autonomi for de enkelte virksomheder, udvidelse af markedets rolle osv. — eller også må der gennemføres en socialistisk revolution.

BS skylder os stadig en begrundelse for, at statskapitalismen kan udvikles på sine egne betingelser.

Andreas Nissen.

»FRA MAGTENS BAGGÅRDE«

Anmeldelse: Vibeke Sperling

Om konflikten mellem drøm og virkelighed i sovjetisk hverdag.
Vindrose, 1984.

Anmelder:
Andreas Nissen

Som det er mange af KT's læsere bekendt, opholdt dagbladet Informations nuværende chefredaktør og mangeårige Sovjet- og Østeuropamedarbejder, Vibeke Sperling, sig i 1981-82 i Sovjetunionen som bladets udsendte korrespondent. Det er hendes indtryk fra dette (og tidligere) ophold i supermagten mod øst, der er baggrunden for den debatbog, som hun i efteråret 1983 udsendte på forlaget Vindrose, og som vi med KT's vanlige eksprestogsfart anmelser allerede nu.

Vibeke Sperling kalder selv sin bog en debatbog. Det gør hun, fordi hun ikke bare vil skrive et rejsecauseri — hun vil også rokke ved forudfattede meninger om Sovjetunionen på den danske venstrefløj.

Det er jo såre velkendt, at den danske og i det hele taget den vesteuropæiske venstrefløj har haft det svært med Sovjetunionen. Hvad skal man stille op med dette samfund, der i sin officielle selvforståelse viderefører og udvikler Lenins og bolsjevikernes revolutionære socialisme: det hævder, at det er verdens mest avancerede demokrati og at det er ved at lægge grunden til det klasseløse kommunistiske samfund.

Skal man — som vore hjemlige DKP-ideologer — gøre sit bedste for at tage denne selvforståelse for gode varer og med stor ihærdighed forsøge at ignorere og borttrylle de lange skygger, som virkeligheden kaster over propagandabilledets stråleglans? Eller skal man forsøge at forsone propagandabilledet med virkeligheden og hævde, at Sovjetunionen »grundlæggende« er socialistisk og progressivt omdend med »alvorlige bureaukratiske deformationer« e.l.?

Eller skal man — som KAP — tage skridtet fuldt ud og bestride, at Sovjetunionen overhovedet er socialistisk?

Hvis man gør det sidste, risikerer man så ikke, spørger Vibeke Sperling, at vende den officielle selvforståelse på hovedet og gøre alt til sort i stedet for hvidt?

Ja, det er disse spørgsmål, som Sperling selv rejser i indledningen til sin bog og som hun gennem fremstillingen vil forholde sig til. Lad os følge hende på færden og se, om hun giver nogle overbevisende svar.

Er Sovjetunionen socialistisk?

Det som nok vil interessere KT's læsere mest, er

hvordan hun stiller sig til spørgsmålet om, hvorvidt Sovjetunionen er et socialistisk samfund eller ej.

Dette spørgsmål giver hun faktisk ikke noget entydigt svar på. Hun tager egentlig ikke stilling til det. Det nærmeste hun kommer til et svar er hendes tese om, at Sovjetunionen bør betragtes på linie med andre »magtsystemer«. Klassekarakteren af disse magtsystemer synes at være irrelevant for hende; det virker nærmest som om hun med introduktionen af begrebet »magtsystem« ånder lettet op over at undgå den »besværlige diskussion af kapitalisme i forhold til socialisme.

Spørgsmålet bliver så, om hun rækker ved særlig mange forudfattede meninger på denne måde. Snarere kan læsere med forskellige teoretisk udgangspunkt tolke bogen, som det nu passer dem.

Det officielle system

Men socialismediskussion eller ej, hun har da en hel del at sige om det sovjetiske samfund.

Vibeke Sperling afviser glansbilledet af »det sovjetiske demokrati«, hun har et meget vagt blik for hykleriet i den officielle propaganda; men samtidig vender hun sig også mod forestillinger om, at den menige sovjetborger skulle være totalt magtesløs over for myndighederne.

Hendes pointe er, at den officielle facade netop er en facade: bag den findes ofte en helt anden virkelighed. Hele det sovjetiske samfund er gennemsyret af denne spaltning mellem officielt og uofficielt. Det er det uofficielle system, der gør det muligt for sovjetborgeren at overleve, og dette uofficielle system bag facaden giver det sovjetiske samfund en sammenhængskraft, der tit undervurderes i vesten.

Hun tror ikke på nogen dramatisk omvæltning:

»Angsten for nye indre omvæltninger stikker lige så dybt som angsten for krig i Sovjetunionen, for begge dele har medført utrolig smerte for befolkningen. Derfor hænger man ved tingene som de er og tror helst på, at helheden er værd at bevare trods de mange vanskeligheder i dagligdagen. Den klarer man ved at skabe sin egen logik i hverdagen og sit eget sociale sikkerhedsnet af venner og forbindelser. De mange andre liv og økonomiske strukturer end de officielle støtter og stimulerer ofte de sidstnævnte mere end de underminerer dem.« (s.11)

Det uofficielle system understøtter ifølge

Sperling den officielle facade, netop fordi de fleste herigennem kan klare sig, og fordi det sovjetiske samfund er opbygget på grundlag af et indviklet netværk af privilegier og forbindelser.

Privilegier og privilegier

Hun siger, at ikke kun den egentlige elite har privilegier — også blandt den almindelige befolkning findes der et hierarki af privilegier, f.eks. med hensyn til forsyningen af levnedsmidler og forbrugsgoder, »der medfører at »folket« ikke står på samme niveau over for magthaverne. Således er der stor forskel på, om man arbejder på en arbejdsplads med særlige tildelinger af madvarer af god kvalitet eller om man må tage til takke med de statslige butikkers magre udbud.

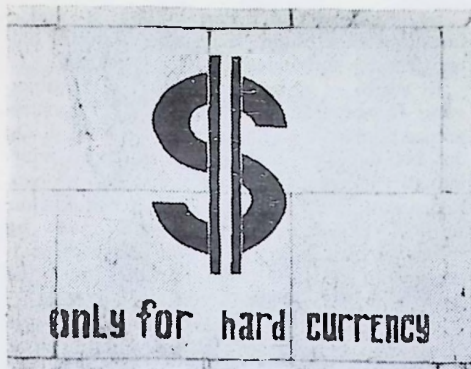
Hele befolkningen er sovset ind i dette system, hvad enten man vil det eller ej, og derved får de fleste en vis interesse i opretholdelsen af systemet, selv om de samtidig erkender dets ineffektivitet og uretfærdighed.

Der er ikke tvivl om, at Sperling her påpeger en vigtig dialektik i det sovjetiske samfund, en dialektik, der nok kan være vanskelig at forstå for os, der lever i et samfund uden mangel på forbrugsvarer og daglige serviceydelser. Men hendes fremstilling får en drejning, der overser det væsentlige: nemlig befolkningens totale fremmedgørelse over for det officielle system og den herskende classes fuldstændige afsondring fra den øvrige befolkning.

Den herskende klasse har et system af privilegier både med hensyn til boliger, dagligvarer, rejser osv. der giver den et liv helt forskelligt fra det mangelsamfund, der stadig er befolkningsflertallets lod. Det, som hun beskriver, er så vidt jeg kan se, hvordan den ikke-privilegerede del af befolkningen alligevel forsøger at klare dagen og vejen og hvordan den samtidig forsøges splittet op i forskellige lag.

Det forekommer mig, at Vibeke Sperling er blevet grebet af beundring over, hvordan almindelige mennesker alligevel klarer sig i et system, der kræver total konformitet af sine borgere og som samtidig ikke er i stand til at dække deres materielle behov på en rimelig måde.

Denne beundring får hende til indirekte at komme forsvarerne af det sovjetiske samfund i møde. Det indtryk, som hun formidler er: så slemt er det nu heller ikke!

Det mindretal af befolkningen, som er i besiddelse af hård valuta — helst dollars —, kan gå direkte til varesalget eller udskænkningen. Billedet er fra facaden til en bar i Moskva. foto: 2. MAJ

Lang ventetid eller uforrettet sag hører med til indkøb af dagligvarer for det store flertal af befolkningen. foto: 2. MAJ

Den lave produktivitet

I alle officielle taler findes der én stadigt tilbagevendende klagesang: den lave produktivitet. Alle taler om den, ingen gør noget ved den. Dette hænger ifølge Sperling sammen med, at den menige sovjetborger ikke er så magtesløs, som mange i Vesten tror:

»Sovjetborgeren er magtesløs set ud fra analysen af de formelle magtstrukturer, men har tilkæmpet sig en anselig negativ magt — magten til at sige fra, unddrage sig forpligtelsen på arbejdspladsen og i de mange pseudo-demokratiske masseorganisationer og administrative organer. Imens den sovjetiske arbejder er frataget en arbejderklassens traditionelle våben som strejkeretten, har han og hun for eksempel tiltaget sig en magt til arbejdsunddragelse, som en vestlig arbejder kun kan drømme om.« (s.10-11)

Det, som Sperling beskriver her, er den mest almindelig form, som arbejdernes klassekamp antager, uden at hun dog benytter dette udtryk.

Når den sovjetiske arbejder (og kollektivbønde) er frataget alle muligheder for selv-

stændig organisering til varetagelse af egne interesser, ja når han tilmed skal leve med den fiktion, at produktionsmidlerne er »hans egne« og at de af styret kontrollerede fagforeninger varetager hans »sande« interesser, når strejkevåbnet er forbudt, ja betragtes som højforræderi; så er det ikke så mærkeligt, at den sovjetiske arbejderklasse griber til den passive modstand i form af ligegyldighed, langsomt og dårligt arbejde, hvis den kan slippe af sted med det.

Men Sperling går et skridt videre end beskrivelsen af denne passive modstand — hun mener, at Brezhnev anerkendte eksistensen af denne modstand og ikke udfordrede arbejderklassens negative magt. Han accepterede ligeledes eksistensen af det uofficielle system af sortbørsøkonomi, byttehandel og gensidige forbindelser og skred kun ind for at studse de allerværste og allermest pinlige vildskud.

Dette skulle have sikret Brezhnev en vis popularitet i befolkningen, ikke så meget for det han gjorde, som for det han ikke gjorde.

Sperlings tese er, at der bestod en udtalt modus vivendi mellem magthaverne og arbejderklassen: regimet affandt sig med den lave produktivitet og det uofficielle system, til gengæld affandt arbejderne sig med det officielle system og dets mangler og lod den herskende classes privilegier uantastede. Synspunktet er interessant, der er nok ikke tvivl om, at hun giver et indblik i, hvordan klassekampen fungerer i Sovjetunionen.

Pisk eller gulerod

Hvis denne tingenes tilstand skal ændres, og det vil også sige, hvis den sovjetiske økonomi skal komme ud af det morads, som den befinder sig i, så har den herskende klasse to muligheder: den kan forsøge at terrorisere arbejderne til at producere mere, eller den kan gøre det økonomisk attraktivt at producere mere.

Den første mulighed er næppe farbar. Den blev forsøgt under Andropovs første måneder ved magten i den dengang meget omtalte disciplineringskampagne, der meget hurtigt gik i sig selv igen. I sin konsekvens vil den betyde en tilbagevenden til Stalintidens terrormetoder, og det er regimet nok ikke interesseret i.

Den anden vej ville betyde, at arbejderne ikke blot skulle få flere penge for at lave mere — det får de også i en vis udstrækning i dag; den forudsætter også at de kan købe forbrugsvarer af god kvalitet for disse penge.

Sovjetunionen er i dag faktisk et underkonsumtionssamfund, hvor vareudbuddet halter efter den forhåndenværende købekraft.

Et større — og bedre — udbud af forbrugsvarer forudsætter imidlertid, at forbrugsvarerproduktionen får en højere prioritet end nu. Og det betyder igen en nedprioritering af sværindustrien og især rustningsproduktionen. Bedre varer forudsætter igen øgede incitamenter til den enkelte arbejder og virksomhed og frigørelse fra den centrale planlægnings snærende bånd for at muliggøre en tilpasning til de reelle behov på markedet.

Dette resonnement mulds altså ud i, at hvis den herskende klasse vil have arbejderne til at bestille mere, så forudsætter det økonomiske reformer, som man har talt om i mange år, men som hidtil ikke er slået igennem på grund af modstand hos mægtige dele af det sovjetiske borgerskab, ikke mindst det sovjetiske militærindustrielle kompleks og de magtfulde centrale planlægningsmyndigheder.

Ovenstående diskussion antyder nogle steder i bogen, men den ville efter min mening afgjort have vundet ved en mere systematisk behandling af de modsætninger, som den sovjetiske økonomi befinder sig i. Som det er nu, har Sperlings beskæftigelse med de centrale modsætninger i det sovjetiske samfund en temmelig impressionistisk karakter.

Chauvinismen

En vigtig ting, der er med til at knytte en ellers både etnisk og socialt meget forskellig befolkning sammen, er bevidstheden om at være borger i én af verdens to supermagter. Vibeke Sperling fortæller, at sovjetborgerne først og fremmest sammenligner deres samfund med den anden supermagt, USA, og at hendes meninger og forsøg på at stille spørgsmålstegn ved dette eller hint var aldeles uinteressante. Hun kom jo ikke fra USA, men fra et lille og ubetydeligt land som Danmark, fik hun ofte at vide.

»Stormagtschauvinismen er ikke et fænomen, som man kun støder på blandt 'systemets folk'. Chauvinismen i det små er stærk, og trods de mange uoverensstemmelser imellem republikker og nationaliteter træffer man overalt på sovjetborgere, der mener, at de har mere ret, fordi nationen ofrede så mange liv under Den anden Verdenskrig eller fordi den har kanaliseret mange ressourcer til Østeuropa og Den tredje Verden. Og man møder mange, der nok kan kritisere en række fænomener, ønske mere frihed

Monumentet over de faldne under arbejderopstanden mod det polske regime i 1970. Den udbredte russiske national-chauvinisme får mange russiske arbejdere til at finde trusler og overgreb på deres nabo-klassefæller rimelige og fortjente.

Foto: ARGUS/ALFA FOTO

for deres republik, men som i sidste instans er stolte over at være en del af en stormagt.« (s. 39)

Derfor, siger hun, kunne den sovjetiske ledelse også regne med en betydelig folkelig opbakning bag sit pres mod Polen under »Solidarnosc-perioden«. Der findes i Sovjetunionen, især blandt russere og ukrainere, et gammelt nag mod de »dovne«, »oprørske« og »utaknemmelige« polakker, der går tilbage til tsartiden, hvor den polske og den russisk/ukrainske nationalisme stødte voldsomt sammen.

Også i bredere forstand mener Sperling, at den sovjetiske ledelse kan regne med betydelig opbakning bag sin udenrigspolitik. Den folkelige stormagtschauvinisme betyder, at den officielle propaganda på dette område har dækning i ganske udbredte synspunkter i befolkningen.

Her synes jeg, at Vibeke Sperling standser på halvvejen og derved kommer til at ignorere det vigtigste.

Hun har utvivlsomt ret i sin konstatering, men hun burde være gået videre og have understreget, at denne chauvinisme på ingen måde modarbejdes af magthaverne. Tværtimod gennemses der sovjetiske uddannelsessystem og hele propagandan af en dyrkelse af patriotiske resultater, en hyldelse til Den røde Hær og en fremhævelse af Sovjetunionens storhed og styrke.

Der findes nok ikke den sovjetiske skoleklasse, der ikke i rad og række er draget til et mindesmærke over de faldne fra Anden Verdenskrig for at nedlægge kranse og højtideligt sværge på at gøre alt for at forsvare Sovjetunionen og ære mindet om de faldne helte.

Mindet om Anden Verdenskrig og de frygtelige ofre, som sovjetfolket ydede i kampen mod fascismen holdes i live. Det er der i og for sig ikke noget at sige til — denne krig berørte den sovjetiske befolkning dybt; men der er ikke tvivl om, at det også ganske bevidst benyttes til at styrke patriotismen, den nationalistiske kult og bevidstheden om at være mere værd end de andre.

Det forekommer mig, at der er en klar parallel til den nationalisme og bevidsthed om at være de »bedste« og »største«, som findes i USA, og som jo ikke mindst Reagan gør sit bedste for at styrke og udnytte. I modsætning til USA er det bare forbudt sovjetborgerne at vende sig imod denne officielt understøttede chauvinisme og mereværdsfølelse.

I Østeuropa er det anderledes

Men denne chauvinisme findes altså i Sovjetunionen og er et fænomen, som man må regne med.

Og det betyder, at der er en væsentlig forskel på det sovjetiske regimes position og styret i de østeuropæiske lande.

Nok findes der en udbredt fremmedgjorthed og utilfredshed med det herskende system blandt sovjetborgerne, men i modsætning til Østeuropa er og opleves det ikke som et fremmedherredømme.

Når Ceaucescu-regimet i Rumænien på trods af sin repressive og hårdhændede indenrigspolitik kan regne med en ikke ubetydelig folkelig opbakning, så er det netop på grund af regimets uafhængige politik i forhold til Sovjetunionen, en politik der går til grænsen af, hvad Sovjetunionen kan tolerere. Når omvendt regimerne i Tjekkosllovakiet, DDR og ikke mindst Polen har så svært ved at fremstå som legitime repræsentanter for deres folk, så hænger det grundlæggende sammen med, at de er og opfattes som afhængige af den sovjetiske supermagt. Og når Kadar-regimet i Ungarn i dag kan glæde sig over en vis popularitet i den ungarske befolkning, så skyldes det, at styret efter de traumatiske oplevelser i 1956 har kunnet opbygge en egen ungarsk identitet og give landet et betydeligt økonomisk og kulturelt råderum i forhold til Sovjetunionen.

Det evige problem — landbruget

Men tilbage til Vibeke Sperling og hendes bog. Hun mener, at de to alvorligste problemer for det sovjetiske system er landbruget og forholdet mellem nationaliteterne — denne rækkefølge. Det er en prioritering, som jeg ikke vil erklære mig uenig i. Lad os se på landbruget først.

Det sovjetiske landbrugs misere turde være kendt for KT's læsere, og Vibeke Sperling føjer ikke så meget nyt til det, som man har hørt før. Men hun viser meget levende, hvor stort et problem levnedsmiddelforsyningen faktisk er. Hvis sovjetborgeren ikke har adgang til måltider og madvareforsyningen på sin arbejdsplads, eller hvis han og hun ikke tilhører den privilegerede elite, der har sit eget særdeles velforsynede net af specialbutikker, ja så er hverdagen et evigt ræs for at få fat i selv de almindeligste fødevarer som mælk, grøntsager, for slet ikke at tale om kød af bare nogenlunde kvalitet. De indkøb, som vi klarer på et kvarter i det lokale supermarked, indebærer for den

Patriotismen holdes i hævd bl.a. gennem mindet om den dyrt købte sejr over Hitler-fascismen. Men bruger dagens Sovjet-ledere patriotismen til kamp mod undertrykkelse og for freden?

foto: 2. MAJ

almindelige sovjetborger flere timer i kø hver dag, uden at man kan være sikker på at få, hvad man vil have.

Problemerne ligger for det første i selve produktionen, hvor kollektivbønderne koncentrerer sig om deres private jordlodder, hvis udbytte de kan sælge på markeder, hvor priserne bestemmes af udbud og efterspørgsel. Det medfører så, at kollektivjorden får sidste prioritet, hvilket betyder en uhyggelig lav produktivitet og et enormt spild af de tekniske ressourcer, som faktisk findes.

For det andet sker der et kolossalt spild i oplagringen og transporten af især kornhøsten. Sovjetiske planlæggere regner med, at op mod en femtedel af kornhøsten hvert år går tabt, fordi der ikke er silo- og lagerkapacitet til den eller fordi der sløses med kornet under transporten.

Endelig sker fordelingen af de faktisk forhåndenværende fødevarer efter en klar prioritering. Først kommer butikkerne for de privilegerede, som får de bedste varer. Dernæst forsynes de forskellige lukkede distributions-systemer på arbejdspladser og lignende, og til sidst kan de åbne statsbutikker, som den øvrige befolkning kan handle i, så få, hvad der måtte blive til overs.

Det er ikke noget tilfælde, at der findes så mange sovjetvittigheder om slagtere, for det er faktisk nogle af de bedste folk at kende, hvis man ikke har adgang til de privilegerede forsyningssystemer. Hvis f.eks. matematiklæreren kan komme til at give ekstratimer til en slagtersøn, så han har mulighed for at tage betaling i ordentligt bøf, som han ellers aldrig ville kunne sætte tænderne i.

Sperling gør opmærksom på, at den sovjetiske ledelse er udmærket klar over problemerne, og at der faktisk er blevet investeret milliarder af rubler i det sovjetiske landbrug i de seneste årtier. Investeringerne er imidlertid gået til maskiner og kunstgødning, uden at der er gjort noget for at motivere bønderne til at interessere sig mere for den kollektive produktion:

»Mere kunstgødning gør ingen mirakler, hvis arbejdskraften, der skal sprede den, lønmæssigt fortsat behandles som en laverestående klasse end industriarbejderen. Når man samtidig har valgt stordriften med arbejdsdeling og -tider som i industrien som vej til effektivisering og dermed fratager bonden den direkte kontakt med årstiderne og jorden, ja da er det svært at se, hvor stimuleringen til at blive en god

arbejder i landbruget skal komme fra. Hvis en ung alligevel skal under industriarbejdernormer, da vælger han eller hun naturligvis industriarbejdet i byen, hvor lønnen er højere og de materielle vilkår for en spændende fritid er så langt bedre.« (s. 80)

Men den sovjetiske ledelse vægrer sig ved at forbedre bøndernes lønforhold og give den reelle økonomiske incitament til at omgås produktionsudstyret omhyggeligt og øge produktiviteten. Sperling mener, at årsagen til denne vægring er ideologisk: bønderne anses fortsat for at være underordnet arbejderklassen, andenklassens borgere. Samtidig ville en begunstigelse af landbruget undergrave prioriteringen af sværindustrien og det militære kompleks.

Sperling gør opmærksom på, at der blandt sovjetiske økonomer, landbrugsspecialister og planlæggere foregår en livlig og nuanceret debat, og at der findes kræfter i det sovjetiske establishment, som presser på for at få gennemført omfattende reformer i landbruget. Men som sagt har disse kræfter endnu ikke kunnet sætte sig igennem over for tilhængerne af den hidtidige kurs, der også stadig dominerer parti-ledelsen.

Da Sperling skrev bogen i sommeren 1983 var Andropov stadig aktiv, og hun er flere steder tilbøjelig til at give ham en chance for at få gennemført reformer, men meget konkret får man ikke at vide. Hun giver læseren en levende og overskuelig skildring af vanskeligheder og problemer i sovjetisk landbrug, og hun giver et godt indtryk af den sovjetiske debat; men som læser sidder man tilbage med spørgsmålet: hvad så?

Hvor længe kan det nuværende system holde videre? Under hvilke omstændigheder vil det sovjetiske landbrug kunne blive effektivt? Hvilke sociale, økonomiske og politiske ændringer vil det kræve? Kan de eksisterende store kollektivbrug og statsbrug gøres til effektive produktionsenheder, eller går vejen over mindre enheder med et personligt engagement og ansvar for bønderne? Hvad vil ændringer i landbruget betyde for det øvrige samfund? Og hvor stærke er egentlig tilhængerne af status quo på længere sigt i forhold til reformtilhængerne, og hvad vil disse reformtilhængere egentlig?

Ja, det var spørgsmål, som jeg stillede mig ved læsningen af Vibeke Sperlings behandling af det sovjetiske landbrug, og som jeg ikke synes, hun giver noget svar på.

Man vil måske indvende, at det er for meget

forlangt, at en bog på et par hundrede sider, som forsøger at skildre et bredt spektrum af det sovjetiske samfund, skal give svar på så omfattende spørgsmål. Men når Sperling nu insisterer på at have skrevet en debatbog, så ville det nok have været rimeligt, at hun i hvert fald havde forsøgt at antyde nogle svarmuligheder til videre debat.

Russerne og de andre

De efter min mening bedste afsnit i bogen er dem, der beskæftiger sig med nationalitetsspørgsmålet — et emne der nok ofte overses i den hjemlige sovjetdebat.

Vibeke Sperling har rejst meget i de sovjetiske »rand«-republikker, både i Europa og i Asien, og både i sine artikler i Information og i bogen her giver hun en række indsigtsfulde og levende skildringer af de ikke-slaviske folkeslags forhold. Hun gør opmærksom på to vigtige forhold: for det første har det russisk dominerede regime faktisk opnået en vis modus vivendi med de fleste ikke-slaviske nationaliteter ved at give afkald på at gennemtvinge en egentlig russificering og ved at give dem en temmelig lang snor i lokale forhold, så længe de ikke opgir en grundlæggende loyalitet over for sovjetstaten.

For det andet vokser det asiatiske — og det vil i alt væsentlige sige det muslimske — element i den sovjetiske befolkning støt på bekostning af den »hvide« og især slaviske befolkning. Russere, ukrainere og hviderussere har i dag en beskeden befolkningstilvækst på omkring eller under 1% om året, medens tilvæksten i de centralasiatiske republikker er på u-landsniveau med 2-4% om året.

Fiktionen bag Unionen af Socialistiske Sovjetrepublikker er jo som bekendt, at der er tale om en frivillig sammenslutning af 15 ligeberettigede republikker, der har afgivet noget af deres suverænitet til de fælles unionsmyndigheder.

Det var dette, som Lenin i begyndelsen af 1920'erne gjorde sig til talsmand for, da han havde nogle hårde konflikter med bl.a. Stalin, der allerede da førte en storrussisk chauvinistisk politik over for de ikke-russiske folkeslag, både kaukasiere, ukrainere og asiater.

Fiktionen har aldrig været andet end fiktion. Stalins og ikke Lenins nationalitetspolitik slog igennem, og siden Oktoberrevolutionen har den gamle tsaristiske russificeringspolitik på mange måder været søgt videreført. Ikke mindst teorien om »det nye sovjetmenneske«, der ikke

længere havde nogen specifik nationalitet, men en »sovjetisk« identitet, har tjent dette formål. Der er nok ikke nogen, der forbløffes, når det viser sig, at dette »nye sovjetmenneske« viser sig at tale russisk og tilegne sig en russisk kulturbaggrund!

Men de sovjetiske ledere har gjort den samme erfaring som de tsaristiske regeringer: nationaliteterne har været sejlivede og russificeringspolitikken er stort set slået fejl.

Selv de tre baltiske republikker er ikke blevet russificerede. Tværtimod lever den estiske, lettiske og litauiske nationale bevidsthed i bedste velgående. Sperling gør opmærksom på, at russere der flytter til disse republikker må lære det lokale sprog, hvis de ikke vil blive socialt isolerede, og at børn af blandede ægteskaber som regel antager den lokale nationalitet og ikke opfatter sig som russere.

Regimet har, siger Sperling, i realiteten affundet sig med, at de ikke-russiske nationaliteter, der i parentes bemærket udgør halvdelen af Sovjetunionens befolkning, ikke vil opgives deres nationale egenart.

Hun har i sine rejser f.eks. i Moldavien og de kaukasiske republikker bemærket, at disse områder på mange måder har større råderum med hensyn til den økonomiske politik end de centrale områder tættere ved Moskva.

Man får nærmest indtryk af, at den sovjetiske ledelse forsøger at gøre en dyd af nødvendigheden, når den f.eks. gør visse republikker til prøveklud for reformer, som senere eventuelt kan overføres til hele unionen.

Men betingelsen er stadig loyalitet over for sovjetstaten. Krav om uafhængighed slås stadig hårdt ned i de baltiske republikker; og al tale om, at moldavisk er en rumænsk dialekt og at moldaverne i virkeligheden er rumænere er stadig tabu. I den officielle terminologi er moldavisk et selvstændigt sprog og moldaverne en egen nationalitet med et »historisk tilhørsforhold« til Rusland og Sovjetunionen. Det moldaviske spørgsmål er stadig brandfarligt og et virkeligt irritationsmoment i forholdet mellem Rumænien og Sovjetunionen. Den sovjetiske indlemmelse af Moldavien efter 2. verdenskrig er ikke glemt i Rumænien og sagen tages med mellemrum op i Rumænien, når forholdet til Sovjetunionen er anspændt.

Dette være blot nævnt som en påmindelse om, at nationalitetsspørgsmål ingenlunde hører fortiden til i forholdet mellem de østeuropæiske lande og mellem dem og Sovjetunionen.

Den gule fare

Der ligger imidlertid nok endnu mere sprængstof i forholdet til de centralasiatiske, muslimske nationaliteter: kazakher, uzbeker, turkmener osv.

Omkring en fjerdedel af Sovjetunionens befolkning er i dag asiatiske muslimer, hvilket gør Sovjetunionen til én af verdens største muslimske stater.

Som nævnt vokser den asiatiske befolkning mere end dobbelt så hurtigt som den slaviske, og disse folkeslag modsætter sig ihærdigt alle russificeringsforsøg og forsøg på at få dem til at flytte til andre dele af landet, hvor der kunne være brug for deres arbejdskraft. De viser ingen tegn på at ville lade sig opsuge i det slaviske flertal.

Denne udvikling kan medføre, at ikke bare de egentlige russere, men den slaviske befolkning i løbet af nogle årtier kan komme i mindretal i Sovjetunionen.

Hermed bliver forholdet til den muslimske verden af afgørende betydning for den sovjetiske ledelse. Opbruddet i den islamiske verden kan slå ind i sovjetisk Centralasien og genoplive panislamiske strømninger, hvis man ikke fortsat kan overbevise den centralasiatiske befolkning om, at den har det bedre end de muslimske trosfæller i de omkringliggende lande.

Man skal ikke glemme, at der i det østlige Transkaukasien lever flere millioner shiitiske azerbejdjanere, af hvilke der også findes en stor gruppe i det nordvestlige Iran, og at der både i Sovjetunionen og i Afghanistan findes en tadjikisk og uzbekisk befolkning.

Vibeke Sperling vurderer dog ikke, at problemerne bliver akutte i den nærmeste fremtid:

»Som tidligere fremhævet giver livet i de centralasiatiske republikker ikke indtryk af, at det er fundamentalistiske muslimske strømninger, der truer, ej heller nationalistiske løsrivelsestendenser. Hidtil er en relativt rolig udvikling sikret gennem kanalisering af store ressourcer ud i disse områder. Og en høj grad af interesseharmonier er sikret, fordi lokale planlæggere og administratorer ofte går egne veje. (...) Ressourcer fra centralt hold og relativ stor fleksibilitet lokalt løser imidlertid ikke problemerne på længere sigt. Det viser alene de seneste års store tilvækst af højtuddannede, der ønsker at blive i egen republik, og det viser det stigende pres for større autonomi fra de nye nationale intelligentsiaers side.« (s. 160)

Hun begrundet sin pessimisme på længere sigt med, at den sovjetiske ledelse ikke viser nogen tegn på at ville integrere de asiatiske folk i samfundets magtstrukturer på lige fod med slaverne. De egentlige magtcentre i det sovjetiske samfund bemandes stadig helt overvejende af slaver. Hos slaverne trives racistiske holdninger over for asiaterne stadig i bedste velgående, og Sperling ser en fare for en opblomstring af en egentlig russisk chauvinisme som reaktion på de asiatiske nationaliteters vækst.

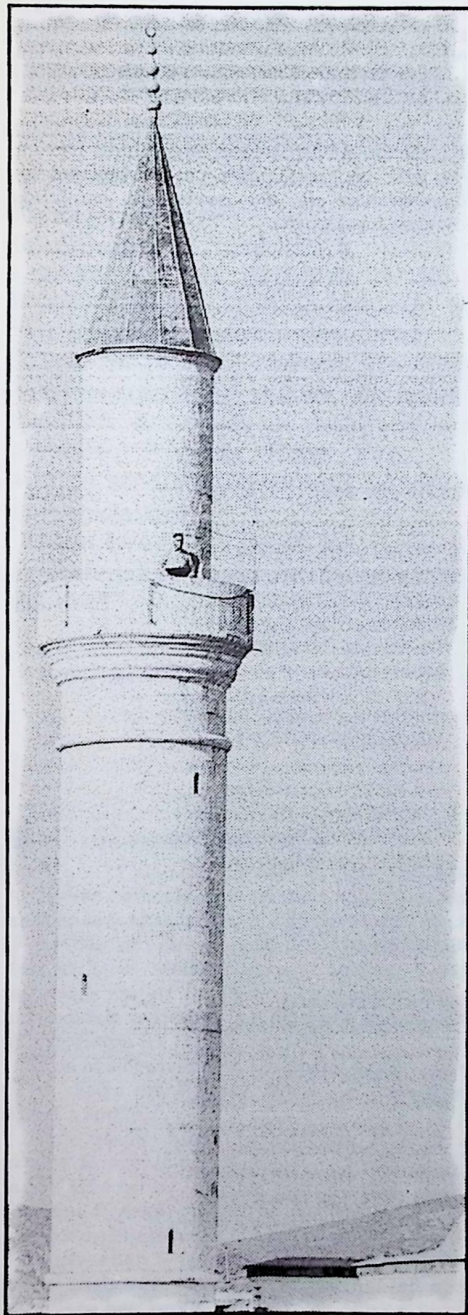
Kan Den røde Hær blive gul?

Dette problem kan i løbet af nogle få årtier blive akut for hæren. De slaviske folkeslag og også hæren selv har altid opfattet Den røde Hær som en primært slaviske institution, og hæren har været brugt som et vigtigt redskab til at assimilere de ikke-russiske folkeslag. Kommandosproget er russisk, og forudsætningen for en officerskarriere har været beherskelse af russisk og en accept af russiske normer. Derfor har officerskorpset altid været helt overvejende slaviske. Men dette slaviske officerskorps kan lidt ind i næste årtusinde komme i den situation, at det kommer til at stå over for et flertal af asiatiske og muslimske menige. Dette kan blive en sprængfarlig situation, hvor soldaternes loyalitet kan blive sat på alvorlige prøver, hvis islamiske og nationale strømninger får vind i sejlene i Centralasien.

Sperling og Afghanistan

Som allerede antydnet mener jeg, at Vibeke Sperling i sin behandling af nationalitetsproblemerne har fået fat i nogle meget vigtige pointer, som også vi i KAP burde vie større opmærksomhed. Men hun kommer med udgangspunkt i regimets forhold til de asiatiske folkeslag med nogle betragtninger om den sovjetiske invasion i Afghanistan, som ikke kan stå uimodsagte.

Hun afviser, at invasionen kan forklares ud fra et globalt sovjetisk magtstræb. Den hænger ifølge hende sammen med, at Sovjetunionen nu også har brug for pålidelige stødpudeområder ved sin asiatiske sydgrænse, ligesom Stalin efter 1945 opbyggede Østeuropa som en sovjetloyal stødpudezone mod vest. Sovjetunionen kan efter hendes mening ikke tillade eksistensen af direkte fjendtlighedsnaboer mod syd, der kunne blive baser for undergravende virksomhed ind i sovjetisk Centralasien. Den sovjetiske ledelse vil under ingen omstændigheder tillade,

at et islamisk og militant sovjetfjendtligt styre kommer til magten i Kabul, og derfor vil den på trods af de politiske og militære omkostninger bide sig fast i området og kun trække de sovjetiske tropper tilbage, hvis sovjetisk dominans kan sikres på anden måde.

Sperling er ikke nogen tilhænger af den sovjetiske invasion, som hun kalder »tåbelig«, men hun falder for fristelsen til at se den i lyset af det, som hun især beskæftiger sig med i sin bog, nemlig de indre forhold i Sovjetunionen. Hvad enten hun kan lide det eller ej, så kommer hun til at begrunde og legitimere invasionen og det fortsatte myrderi på det afghanske folk. Den holdning, som hun formidler, kan vel omskrives således: »Ja, det er noget værre noget det her, men I må forstå, venner, at Kreml er nødt til at skrue bissen på i Afghanistan, hvis man ikke på lidt længere sigt skal få uoverskuelige sikkerhedsproblemer i sit eget land. Sådan handler stormagter nu engang, og det er der ikke noget at gøre ved. Lad os derfor hjælpe den sovjetiske ledelse til at få en politisk løsning i Afghanistan, som den kan acceptere, således at tropperne i det mindste bliver trukket ud — eller i hvert fald de fleste af dem!«

Jeg kan meget vel forestille mig, at lidt smidige og intelligente DKP'ere sagtens kunne benytte sig af en argumentation, der ligger tæt op ad Vibeke Sperlings.

Forhåbentlig er Vibeke Sperling klar over, at hendes argumentation med små modifikationer kan bruges til at legitimere USA's intervention i Centralamerika.

Læs den alligevel!

Hvis nogen af KT's læsere efter at have læst det foregående skulle overveje at bevæge sig hen til boghandleren eller biblioteket for selv at læse »Fra stormagtens baggårde«, så vil jeg anbefale dem at gøre det. Min diskussion af bogen har

Islams udbredelse vokser hastigt i Sovjetunionen. Den samtidige vækst i den asiatiske befolkningsdel og nedgangen i den russiske vil føre til skærpede nationale modsætningsforhold. ALFA FOTO

forhåbentlig antydte, at den på det generaliserende og teoretiske plan har betydelige svagheder, og jeg tvivler på, at den på rette plan »rokker ved forudfattede meninger på den danske venstrefløj«.

Jeg har valgt at koncentrere mine kritiske bemærkninger til dette plan, men derved har jeg nok ikke ydet bogen fuld retfærdighed.

En skarp iagttager og en dygtig journalist er Vibeke Sperling. Hun har i sin tid i Sovjetunio-

nen mødt mange mennesker, hun har set meget, og det er lykkedes hende at give et meget levende og nuanceret indtryk af, hvordan mennesker lever og tænker i dette enorme og sammensatte samfund.

Så, hvis I vil have noget at vide om livet i Sovjetunionen i dag, så læs bogen; men forvent ikke svar på spørgsmålet om Sovjetunionens klassekarakter og det sovjetiske samfunds udviklingsmuligheder.

Andreas Nissen.

Portræt af den herskende klasse i Sovjet

— Anmeldelse af bogen »Nomenklatura«

Michael Voslensky hedder forfatteren til en bog med titlen »Nomenklatura«. Bogen og ordet har efter udgivelsen fået stor indflydelse på den internationale Sovjet-debat.

Bogen er blevet oversat fra tysk til både fransk og svensk, de norske AKP'ere har lavet en detaljeret anmeldelse i deres Røde Fane, og mange steder støder man på ordet nomenklatura.

Men hvad står ordet for, og hvad er Voslenskys baggrund for at skrive om det?

Eksil-russeren Voslensky

Først om Voslensky. Voslensky har set den sovjetiske nomenklatura på nært hold. Han har levet hovedparten af sit liv i Sovjet, indtil han i 1972 rejste til Vesttyskland. I Sovjet endte han med at blive stedfortrædende ordfører i den sovjetiske komité for forsvar og ligeledes stedfortrædende ordfører i den blandede kommission af historikere fra Sovjet og DDR.

Er en eksil-russer som Voslensky så den rette til at skrive om Sovjet? Bliver det hele ikke tegnet i sort?

Nogle steder bliver beskrivelsen efter min mening forgrovet og forsimplet — hvad jeg vil vende tilbage til — men man kommer ikke udenom at tage stilling til Voslenskys synspunkter og bruge nogle af hans begreber. På den måde giver han — også for KAP — nogle midler til at analysere og tegne et portræt af den sovjetiske herskerklasse.

Hvad er Nomenklatura

På side 10 i bogen får vi Voslenskys beskrivelse af nomenklatura. Nomenklatura er det navn, som det sovjetiske parti bruger for folk på nøgleposter. I et officielt skrift fra 1978 om partiets opbygning står der blandt andet: *»Nomenklatura er en fortegnelse over meget vigtige poster. De, som kan komme på tale til dem, bliver i forvejen undersøgt, godkendt og anbefalet af partikomiteen (partiledelsen) i et distrikt, en by eller et område.«*

På side 90 præciseres det lidt mere. Her skriver han om: *»... de to grundlæggende betydninger, som ordet »nomenklatur« har. Dermed forstås:*

1. *En fortegnelse over chefposter, som ikke kan besættes uden at et partiorgan på et eller andet niveau har anbefalet en person til posten.*
2. *En fortegnelse over de personer, som indtæger eller kan komme på tale for disse poster.«*

Det vil med andre ord sige, at nomenklatura er den herskende klasses ord om sig selv, så den kan genkende andre klassefæller. På den måde kan det derfor være med til at klargøre, hvem vi mere præcist hentyder til, når vi taler om den sovjetiske herskerklasse, men i sig selv beskriver ordet ikke nogle centrale egenskaber ved herskerklassen.

Kriterierne for at afgrænse nomenklatura

I første omgang er afgrænsningen af nomenklatura en hierarkisk afgrænsning. Det er toppen af det besluttende system, som kaldes nomenklatura. Særrstillingen på alle planer bliver større, jo nærmere man kommer toppen.

Men Voslensky går videre i beskrivelsen af nomenklatura, og indholdet heraf kan kort sammenfattes i følgende punkter:

- a) nomenklatura udøver magt, ledelse og administration,
- b) de besidder kollektiv ejendomsret til produktionsmidlerne,
- c) deres levevilkår er langt bedre end den øvrige befolknings.

Lad os prøve at se på de enkelte punkter:

Udøvelse af magt, ledelse og administration

Ifølge Voslensky beskriver det sovjetiske borgerskab sig selv som nogen, der erhvervsmæssigt udøver ledelse, og som i et vist mål har en særrstilling overfor dem, som arbejder. Den herskende klasse forsøger at udgive sig selv som almindelige tjenestemænd i et forvaltningsapparat, der blot administrerer. Det vigtigste ved dette kriterium er efter min mening magten og ledelsen. Man kan også hævde, at magt i sig selv ikke er et klassekriterium. De, der udøver politisk magt, behøver ikke nødvendigvis også være dem, der sidder på den økonomiske magt. Tidligere i de kapitalistiske lande var den politiske magt kun en formel administration for at sikre den økonomiske magt, mens der nu i de vest-kapitalistiske lande mere er tale om en egentlig sammensmeltning mellem de to typer magt. Den politiske magt har fået store økonomiske midler til rådighed og er selv på den måde blevet en central faktor i den økonomiske magt.

Men i Sovjet har det alle dage siden oktoberrevolutionen været sådan, at den politiske magt gav uindskrænkede magtbeføjelser over den økonomiske sektor, og at man med rette kan

hævde, at der er et fuldstændigt sammenfald mellem den politiske og økonomiske magt.

Administrationen — som var den tredje del af dette punkt — går meget længere ned i systemet end magten og ledelsen. Mange personer udenfor herskerklassen er også beskæftiget med administration.

Nomenklatura besidder kollektiv ejendomsret til produktionsmidlerne

Voslensky beskriver tre typer ejendom i det sovjetiske samfund. Det er statslig ejendom, kolchos-kooperativ ejendom og ejendom tilhørende samfundsorganisationerne. Endelig findes der også en ganske begrænset privat ejendomsret.

Om alle de tre typer ejendom — bortset altså fra den private ejendomsret — hævder han, kollektivt tilhører nomenklatura. Hvordan nu det? Jo, skriver han: *»Det faktisk at ejendommen i Sovjetunionen ikke formelt ligger hos nomenklatura har ingen betydning.«* Det afgørende er ikke noget juridisk, men den reelle dispositionsret, bl.a. til at handle med tingene. *»Netop det faktisk, at de anonyme ejere i Sovjetunionen lader deres ejendom forvalte gennem staten — den herskende klasses apparat — gør det muligt sikkert at identificere ejeren.«* Nomenklatura er den kollektive ejer af stats-ejendom.

Men statsejendom er kun den ene type af de tre officielle ejendoms typer i Sovjet. Hvad så med de to andre? Stadig ifølge Voslensky er det reelle og ikke formelle kriterier, der må være afgørende. For kolchos-brugene gælder f.eks. at deres selvstændighed findes indenfor ganske snævre grænser. De må ikke sælge deres brug, de må ikke udstykke det. Ordføreren i kolchosen »anbefales« fra højere niveau (af partiets distriktskomité), ligesom det er nomenklatura, der egenhændigt afgør om kolchosern skal overgå til statsejendom.

Med samfundsorganisationernes ejendom er det endnu tydeligere. Det drejer sig f.eks. om partiets ejendomme (Pravda mm.), fagforeningernes ejendomme, idrætssammenslutningernes ejendomme, kirkerne og andre organisationer.

Lederne af disse organisationer tilhører selv nomenklatura, og organisationernes ejendom og virke er selvsagt politisk underlagt nomenklaturas dispositioner. Selv overhovedet for den græskortodokse kirke i Sovjet er optaget i nomenklatura, og i praksis udpeges han på anbefaling fra politbureauet.

Fri bil, fri mad og nyopredte dobbeltværelser er en del af den løn, som får nomenklatura-medlemmerne fjernet milividt fra de øvrige Sovjet-borgere på den sociale rangstige.

Foto: APN

Det afgørende ved beskrivelsen af de tre typer ejendom har altså været, at den reelle ejendomsret alle steder ligger hos nomenklatura. Om man så kalder det ejendomsret — eller dispositionsret, som KAP tidligere har gjort — er vel ikke så vigtigt. Men det tydeliggør indholdet i de faktiske ejendomsforhold, når Voslensky skærer igennem og kalder det egentlig ejendomsret.

De er selvsupplerende

Ifølge Voslensky er reglen om, at nomenklatura selv afgør, hvem der kan komme ind i deres fællesskab, en regel uden undtagelser.

Ingen poster i nomenklatura besættes uden at en person er blevet anbefalet fra et højere partiorgan. Det er en af grundvoldene, hvorpå det sovjetiske magtsystem hviler, og det er ikke muligt at forestille sig nogle undtagelser.

Dog er det ikke sådan, at politbureauet står for alle anbefalinger. Der er en almindelig accepteret arbejdsdeling, som giver komiteer og sekretariater på lavere niveau nogle poster, som de er anbefalere af.

Men i praksis er det altid partiorganer på forskelligt niveau, som har det afgørende ord i udnævnelsessager.

Det betyder selvfølgelig ikke, at man ikke ved egen kraft kan bevæge sig op i nomenklatura. Det er stadig kun ringe udbredt, at personer fødes ind i nomenklatura, selv om der selvfølgelig er mange eksempler på, at børn af nomenklatura lettere har kunnet bevæge sig op i hierarkiet.

Ud af 16 millioner partimedlemmer i 1970 befandt ca. 5 % sig i nomenklatura, så den første forudsætning for at bevæge sig op i nomenklatura er at erhverve sig et partimedlemsskab. Den næste forudsætning er dels, at man viser dygtighed i at argumentere for de højere niveauers beslutninger, og dels at man *ikke* viser sin selvstændige indstilling til forholdene. Især hvis man så kan skaffe sig venner, der selv allerede sidder i nomenklatura, skulle man have nogle muligheder for at bevæge sig op.

Måden minder om, hvordan socialdemokratiske arbejdere kan bevæge sig op i borger-skabet i Danmark gennem en karriere i fagbevægelsen, og vel egentlig også — i princippet — for, hvordan man kommer ind i de centrale cirkler i et stort privat monopolforetagende.

Blot er det i Sovjetunionen samlet i et sammenhængende system, mens der i vest-

kapitalistiske lande findes flere veje til borger-skabet. Desuden er det sovjetiske system gennemført i sin fuldstændige organisatoriske konsekvens, med kravet om, at man *skal* anbefales fra et højere partiorgan, før der kan ske en udnævnelse, og at det i praksis betyder, at de er totalt selvsupplerende.

Deres levevilkår er langt bedre end den øvrige befolknings

Da jeg læste dette afsnit i Voslensky blev jeg meget overrasket. Jeg havde aldrig forestillet mig, at der kunne være denne forskel på folk. Men i Sovjetunionen kan en nomenklatur-familie leve hele livet — fra vugge til grav — uden nogensinde at komme i kontakt med det sovjetiske folk. Nomenklatura har sine egne boliger, særskilte fritidshuse og feriehjem, specielle sygehuse, kuranstalter og poliklinikker, egne butikker og restauranter, specielle frisersaloner, bilcentraler og benzinstationer. Der findes et helt net af specialinformation — kun beregnet for nomenklatura, de har deres eget telefonsystem, egne børnehaver, skoler og specialhøjskoler, som leder til en akademisk eksamen. Ja, selv specielle kørebaner, ventesale på jernbanestationer og i lufthavne, reserverede pladser, og til slut deres egne begravelsespladser.

Når man læser ovenstående beskrivelse, er der måske nogle, der forveksler nomenklaturas specielle butikker med de velkendte dollar-butikker.

Men det er ikke dem, Voslensky tænker på. Ved siden af lønnen, får nomenklatura også indkøbskuponer, som de kun kan bruge i særlige butikker forbeholdt nomenklatura. I disse butikker er der ikke mangel på varer, og priserne er ikke steget siden 1922. Adgangen til disse butikker bevogtes skarpt, og det er strengt forbudt at komme der for andre end nomenklatura. Informationskorrespondent i Sovjet for et par år siden, Vibeke Sperling forsøgte engang at komme ind i en af disse butikker, men uden held. Her handler nomenklatura. Her kører de hen efter fyraften i deres sorte Volgaer og bærer store papkasser ud i bilerne.

Selv om der også er en pæn forskel på lønnen i Sovjetunionen mellem arbejderklassen og nomenklatura, er det altså ikke her, man skal søge den vigtigste materielle forskel. Den vigtigste forskel findes i hele den mængde af *privilegier* — hvoraf indkøbskuponerne bare er et enkelt lille eksempel — som herskerklassen nyder i kraft af sin position.

Vurdering af nomenklaturas afgrænsning

Skal man prøve at opsummere kriterierne for at afgrænse nomenklatura, så bliver det, at der er tale om en herskende klasse, som er fuldstændig selvsupplerende, kollektivt ejer stort set alle produktionsmidler, besidder den fuldstændige politiske og økonomiske magt i landet, og som har levestandard, der er mange gange bedre end den almindelige befolknings.

Sammenligner vi det med vores sædvanlige måde at lave klasseanalyse på, så er det min opfattelse, at vi med disse kriterier får en ganske præcis beskrivelse af afgrænsningen af den herskende klasse. Det afgørende er jo netop deres stilling til produktionen i forhold til andre samfundsgrupper. I virkeligheden tegner der sig et billede af langt større klasseforskelle og klasseskille i Sovjet, end vi kender fra vestlige lande. I Sovjet findes ingen officiel opposition, ingen parlamentarisk afprøvning, ingen nødvendige hensyn til andre klasseinteresser, og kun meget begrænsede interne stridigheder i herskerklassen.

Er selvsupplering et klassekriterium?

Punktet med at de er selvsupplerende, er måske ikke et kriterium for at afgrænse den sovjetiske herskerklasse. Der er vel snarere tale om en måde at rekruttere på, som måske godt kunne afløses af en anden? Kunne de blive nødt til at acceptere andre magtfaktorer, som måske ad åre kunne blive en ny fraktion i den herskende klasse?

Ser man på Ungarn, så er der her tale om et mere åbent debatklimate, hvor der accepteres en vis grad af privatøkonomi og blandingsøkonomi, og ved valg eksperimenteres der med flere kandidater.

I DDR er der ud fra ønsket om en udsoning med Vesttyskland mulighed for religiøse fristeder, som i en vis udstrækning er de kanaler, hvorigennem en opposition kan få ørenlyd.

Polen har altid været præget af den katolske kirke som en stærk magtfaktor ved siden af partiet, ligesom der i Polen nærmest er tradition for at vælte partiledelsen gennem masseaktioner.

Disse ting er udtryk for, at man indenfor et nomenklatura-system kan blive nødt til at acceptere andre magtfaktorer, så længe styrkeforholdet ikke gør det muligt at udradere dem.

Men den åbenhed — uden for partiet — som

nomenklatura har været nødt til at acceptere i nogle af de andre østeuropæiske lande, tvivler jeg meget på, overhovedet kunne lade sig gøre i Sovjet. Her vil det blive opfattet som en langt større trussel mod systemet, for det er jo selve »socialismens moderland«.

Men et sted, hvor man ikke — hverken i Sovjet eller uden for — vil acceptere andre magtfaktorer og udvælgelsesmetoder er indenfor de kommunistiske partier. Da der i 1981 i Polen også blev åbenhed i partiet, så var der i sovjetisk forstand tale om et sammenbrud i partiet, og »venstresocialisten« Kania måtte udskiftes. I andre landes kommunistpartier står Moskva uden skrupler bag ledelseskup eller nye partidannelser, hvis partiet bevæger sig for langt væk fra normerne (Afghanistan, Spanien, Sverige etc.).

Selv om selvsuppleringen af nomenklatura således ikke kan betragtes som et egentligt klassekriterium, så er det afgjort et af fundamentterne for den herskende classes eksistens.

Frynser i herskerklassen

Jeg skrev tidligere, at der var tale om en præcis afgrænsning af den sovjetiske herskerklasse. Det er egentlig ikke helt korrekt. Man kan spørge, hvorfor grænsen f.eks. sættes lige på trinnet over partiets grundorganisationer, og hvor vi skal placere direktører på lavere niveauer?

Selv om det sovjetiske system er utroligt stift og udviklingen går langsomt, er der tale om en stadig centralisering af magten, hvor poster der tidligere måtte henregnes til de nederste lag i nomenklatura bevæger sig over i den grå zone, der altid findes mellem en herskende klasse og de beherskede.

Det vigtigste bliver derfor ikke at kunne markere den helt præcise skillelinie mellem klasserne, det vigtigste bliver at forstå processen om en stadig centralisering af magt, hvori nogle poster skubbes ud af det egentlige nomenklatura, men hvor deres indehavere stadig vil besidde nogen indflydelse og privilegier — ligesom vi i de vestkapitalistiske lande også har et arbejderaristokrati, der lønnes langt over deres arbejdskrafts værdi.

At forstå klasseafgrænsningen som en proces betyder selvfølgelig ikke, at vi ikke skal prøve at få et rimeligt billede af borgerskabets størrelse, hvad jeg vender tilbage til.

Et sidste spørgsmål er, hvor vi placerer bagmændene i den sorte økonomi. Der er forlydender om, at den sorte økonomi udgør op

mod halvdelen af den sovjetiske økonomi, og er disse forlydender sande, må bagmændene også tilhøre den herskende klasse.

Men en så stor sort økonomi vil ikke kunne eksistere uden at den er kraftigt integreret i den officielle økonomi og lever med nomenklaturas accept. Det effektive KGB ville hurtigt få opsporet bagmændene. Derfor er det min påstand, at der er et udstrakt sammenfald mellem den sorte økonomis bagmænd og nomenklatura. Selvfølgelig vil der også være enkelte bagmænd, der står udenfor nomenklatura, men de kan kun virke gennem et samarbejde med nomenklatura, og det store flertal af bagmænd må selv være med i nomenklatura.

Omvendt er det også nødvendigt for nomenklatura at holde en selvjustits indenfor deres egne rækker, og derfor oplever vi med jævne mellemrum korruptionsskandaler og udrensninger i det sovjetiske system, der skal tjene til at udstille de personer, der går over den uskrevne grænse, som syndebugke.

Med alle de forbehold der er taget i det foregående afsnit, virker det alligevel rimeligt, at bruge listen over nomenklatura, som en målestok for den herskende klasse.

Men så støder vi ind i et nyt problem. Listen og tallene på den betragtes som tophemmelige af den sovjetiske regering, og derfor kan man ikke komme tættere på sandheden end begrundede gætt.

Voslensky forsøger sig med et sådant gæt, og han når frem til, at nomenklatura i 1970 udgjorde ca. ¼ million mennesker ud af en partistørrelse på 16 millioner og en samlet sovjetbefolkning på 260 millioner. Regner han nomenklaturas familie med, når han op på en herskerklasse på 3 millioner mennesker, hvad der er 1,2% af befolkningen.

Indenfor nomenklatura er der også en rangorden, og på side 114 kommer han frem til, at kun ca. 100.000 mennesker sidder på højere poster i parti- og statsapparatet, mens ca. 150.000 sidder på et lidt lavere niveau, og ca. 500.000 sidder som virksomhedsledere, jordbrugsledere (kolchosordførere, sovchosdirektører) og andre ledere. Det er disse tre tal, der tilsammen giver ¼ million.

Hvornår og hvordan tog herskerklassen magten

Voslensky skriver på side 78, at fremvæksten af den ny herskerklasse er foregået i tre etaper:

1) I den første etape skabtes en organisation af

professionelle revolutionære uden forankring i de eksisterende klasser.

2) I den anden etape — som begynder med magtovertagelsen i 1917 — opstår der to styrende lag. Det øverste lag bestående af de gamle revolutionære, og det underste lag bestående af Stalins nomenklatura.

3) Den tredje etape begynder når Stalins nomenklatura endegyldigt har fået likvideret de gamle revolutionære og overtaget den egentlige magt i partiet (slutningen af 30'erne).

I vurderingen af Lenin og de professionelle revolutionære svinger Voslensky en del. De fleste steder beskriver han Stalins nomenklatura som en logisk videreudvikling — godt nok til de yderste konsekvenser — af Lenins måde at handle på.

Og andre steder, f.eks. på side 56 og 57, citerer han Lenin for nogle kraftige advarsler mod de fremvoksede stats- og partibureaukrater.

Og egentlig kan man med den opdeling i tre etaper, som Voslensky selv laver, godt forstå en løbende klassekamp i partiet, der ender med nomenklaturas sejr. Og skal man følge konsekvensen af det synspunkt bliver det vel, at de store udrensninger i slutningen af 30'erne må betragtes som, at her overtager den nye herskende klasse den afgørende magt over statsapparatet.

Dog har oppositionen allerede omkring 1930 effektivt fået lukket munden og er sat ud af spillet. Hvad der sker i slutningen af 30'erne er sådan set kun det endelige skridt i form af deres fysiske likvidering.

Som helt stabil klasse optræder nomenklatura først efter Stalins død. Fra deres reelle magtovertagelse omkring 1930 og frem til Stalins død er der en fundamental usikkerhed i nomenklatura. Nogle af de nye i nomenklatura udrenses succesivt, og alle må have lidt af en voldsom angst for at blive ramt af Stalins onde øje. Først ved Stalins død kunne denne angst begraves, og den nye herskerklasse helt frigøre sig.

I konsekvens heraf må vi sige at en fjerde etape begynder efter Stalins død og løber frem til idag.

Den etapedeling hjælper os til at svare på spørgsmålene om, hvornår de forskellige skift skete, men ikke på spørgsmålet om, hvordan det kunne lade sig gøre: Her er Voslensky desværre ikke til stor hjælp, fordi han hovedsagelig betragter det som en udvikling i lige linje, hvor det interessante er svar på spørgsmål som, hvilke fejl begik Lenin og hans partifæller, og kan vi trække nogle conse-

kvenser til vores egen tid af Stalins misbrug af leninismen, når vi betragter de såkaldte kommunistiske partier.

Fraktionsstridigheder i herskerklassen

Voslensky mener, at de vestlige spekulationer om fraktionskampe i den sovjetiske top er vildt overdrevne. Han mener, at der stort set ikke findes liniekampe, men at der i stedet findes magtkamp mellem den gamle leders vasaller og den nye leders vasaller, og at den magtkamp fortrinsvis ytrer sig som et omfattende intrigespil, der skal forsøge at placere ens egne folk på ledige poster.

Her undervurderer han den *politiske* liniekamp, der altid må findes indenfor en herskende klasse. Når Sjelepin i 1968 kritiserer Brechnev for invasionen i Tjekkoslovakiet er det også udtryk for forskellige linier i vurderingen af, hvad der tjener herskerklassen bedst muligt. Her kom det åbenlyst frem, at der findes en liniekamp, men alle de daglige intriger — som vi kun hører lidt om — må jo også være udtryk for en skjult liniekamp.

Den økonomiske grundlov

Voslensky siger på side 151, at nomenklaturas vigtigste økonomiske politik ikke tager sigte på at opnå maximal profit. Tværtimod — siger han — ofres rentabiliteten på magtens alter, og i forlængelse heraf formulerer han »realsocialismens« økonomiske grundlov, som *»den herskende nomenklatur-klasses stræben med økonomiske midler og skridt maksimalt at sikre og udbrede sin magt.«*

Overfor dette mål stiller Voslensky den brede befolknings mål, om at producere for at dække sine behov.

Er Voslenskys hensigt med at opstille en økonomisk grundlov polemisk eller rammer Voslensky plet med at rentabiliteten ofres på magtens alter, kunne man spørge.

Der er noget rigtigt i at sige, at hoveddrivkraften er magt, men generelt set betyder det ikke at produktionen ikke foregår med profit for øje. Tværtimod vil det i de nuværende komplicerede forhold i verden være forkert at se meget snævert på om lige den enkelte produktion foregår med overskud som mål. Der er i både vestlige og østlige lande tale om helhedsbetragtninger, hvor både økonomi, ideologi, politisk og militær magt spiller ind.

Selv om Voslenskys betragtning derfor som

sådan er forkert, så peger den alligevel på en vigtig forskel mellem det sovjetiske system og de vestlige kapitalistiske systemer:

Nemlig at den enkelte produktion ikke i samme grad som i vesten skal være profitgivende.

Demokrati og socialisme

I sin beskrivelse af den sovjetiske økonomi kommer Voslensky yderligere med et interessant synspunkt, som jeg vil nævne. Han skriver, at tilegnelse af merværdi er udbytning uanset, hvad denne merværdi bruges til. En konsekvens af dette synspunkt må være, at hvis arbejderklassen ikke skal udbyttes må den selv have magten over merværdien. Og heraf følger, at spørgsmålet om arbejderklassen så også har denne magt *reelt*, er et *afgørende* kriterium for socialismen. Demokrati bliver i den forstand ikke et middel til at nå et mål, således som det nogle gange bliver beskrevet. Reelt demokrati for arbejderklassen er en forudsætning for socialismen.

Forskelle og ligheder mellem det sovjetiske samfund og de vestkapitalistiske samfund

Fra mange steder stilles der spørgsmål om karakteren af det sovjetiske samfund, og lad mig derfor som afslutning på denne — lidt lange — anmeldelse, se hvad Voslensky siger om disse ting. Han nævner selv følgende forskelle mellem Sovjet og den vestlige kapitalisme:

- 1) Ikke overproduktion, men konstant underproduktion.
- 2) Ikke produktion for profit, men for at sikre og udbrede magt.
- 3) Den sovjetiske herskerklasse ejer sin ejendom kollektivt og lader den forvalte gennem staten.
- 4) Nomenklaturejendom kan ikke købes og sælges.
- 5) I »realsocialismen« er det privilegier — ikke penge — som betyder mest. Under kapitalismen er det omvendt.
- 6) Nomenklatura har ejendommen og værdierne, fordi de har magten. Det kapitalistiske borgerskab har magten, fordi det er den besiddende klasse.
- 7) Nomenklaturas monopol er totalt, hvorimod der virker mange modsatrettede kræfter i de kapitalistiske lande. *»Der findes ingenting som modvirker tendensen til parasitisme hos nomen-*

klaturklassen og tendensen til stagnation i samfundsudviklingen», skriver Voslensky.

Det er rigtigt, at beskrive det sovjetiske samfund med en række særtræk. Men den mest afgørende forklaring på, at det er sådan, ligger i, at det er et ultramonopol, der har magten, dvs. et meget stærkt monopoliseret samfund med partiet som centrum. I vestlige kapitalistiske lande findes flere fraktioner i monopolborger-skabet, hvad der fører til en langt stærkere intern kamp om profitten og magten. I Sovjet bliver tendensen til stagnation og manglende mulighed for at løse samfundsproblemerne stadig stærkere, selv om Voslensky tegner det lidt for stort i punkt 7. I starten af Sovjet-samfundets historie og nomenklaturas herskerperiode skete der jo virkelig en del omlægninger, som selvfølgelig alle havde til hensigt at sikre og udbrede nomenklaturas magt. Men de skete dog. Der var plads til nytænkning. Idag foregår magtforskydningerne fortrinsvis som en centralisering, og herskerklassen frygter selv de mindste omlægninger. For eksempel er det velkendt, at der i mange år har været behov for økonomiske reformer, uden at det er blevet til noget. Samtidig kan nomenklatura kun opnå en ringe magtudvidelse indenfor landets egne grænser — derfor deres ambitioner om at få magt i stadig flere lande.

Omkring produktionen har jeg nogle uenigheder i Voslenskys beskrivelse. Han undervurderer det arbejde, nomenklatura gør for at udvide produktionen. De arbejder selvfølgelig mest på at udvide militær og tungindustri. Men de arbejder også på at udvide den samlede produktion for at kunne presse mere merværdi ud af arbejderklassen, som de så kan råde over til at udbrede deres klasseinteresser nationalt og internationalt.

Punktet med kollektiv ejendomsret genfinder vi i kapitalismen. Dels i A/S-bestyrelser, dels og endnu mere sammenligneligt i stats- og fagbureaukratiet.

Skal vi så prøve at drage nogle konsekvenser mht. hvordan vi skal beskrive Sovjet?

Eftersom den sovjetiske ejendom ejes kollek-

tivt af nomenklatura og forvaltes gennem staten, må man bruge begrebet en udviklet statsmonopolkapitalisme.

»Monopolet« skal med for at beskrive det stagnerende, rådende, udtramagten og besværligheden ved at gennemføre selv den mindste reform.

Flere i KAP har renst spørgsmålet om, man med disse særtræk for Sovjet, som er nævnt før, egentlig kan kalde det for kapitalisme, eller det måske snarere skulle hedde et udbyttersamfund af ny type. Spørgsmålet er stillet ud fra ønsket om at lave et begrebsapparat, der kan hjælpe os til at erkende de faktiske forhold.

Man må vel også sige, at begrebet kapitalisme efterhånden bruges til at beskrive meget forskellige samfund, som Marx' konkurrencekapitalistiske samfund, de vestkapitalistiske lande og så lande som Sovjet og østblokken.

For mig at se er der dog en gennemgående lighed i alle disse samfund: langt den største del af befolkningen tilhører en arbejderklasse, som er tvunget til at leve af at sælge sin arbejdskraft, mens et borgerskab, som udgør et stadigt relativt mindre antal, virker som herskende klasse ved at tilegne sig merværdi.

Denne gennemgående erkendelse bør vi ikke standse op ved, men vi bør bruge den som det grundlæggende til at forstå særtrækkene i alle disse lande. Vi må forstå, at en del af forskellene også er et resultat af og et udtryk for den permanente kamp mellem kapitalisme og kommunisme.

Kapitalismens livskraft hænger direkte sammen med, at det har været muligt for den at opfylde krav fra arbejderklassen, og gøre dem til en del af det herskende system. At kapitalismen har udviklet sig så forskelligt hænger nøje sammen med den form, klassekampen har taget i de forskellige lande.

Sovjet selv er også et uhyggeligt udtryk for kapitalismens styrke, idet det her har været muligt, at opstige en hel revolution og gøre den til en del af systemet, og heri ligger også en god del af forklaringen på Sovjets særtræk gemt.

Niels Mulvad, august 1984.

Økonomisk kommentar:

Hvor går opsvinget hen?

Af: Svend Aage Madsen

Op til Folketingets åbning er der kommet den sædvanlige diskussion om Rigets økonomiske situation. Ikke mindst forberedelsen af den nye finanslov lægger op til disse diskussioner.

Denne gang er der to forhold, som gør den økonomiske diskussion forskellig fra de tidligere. Det ene er, at det nu er oplagt at komme med egentlige bedømmelser af, hvor langt eller hvor kort Schlüter-regeringen er kommet med sin kapitalistiske genopretningspolitik. Og i den forbindelse: Hvordan er det egentlig med det nok så omtalte økonomiske opsving? Er der grund til optimisme?

Det andet forhold, som gør dette års diskussioner anderledes, er »økonom-regimentet« i den politiske debat. I de seneste år har den politiske debat omkring parlamentet ændret sig mærkbart. Og det skyldes især en række økonomers blandede sig. Det er økonomerne fra de store banker, fra fagbevægelsen og fra OECD, budgetdepartementet, Det økonomiske Råd og finansministeriet. Og det er økonomer fra analyseinstitutter og pressen.

Ja også venstrefløjen har måttet indrette sig på den nye debat, jvf. 'Socialistiske økonomer' og 'De røde Vismænd' mv.

Baggrunden for, at den politiske debat har kunnet blive så 'fagligt' økonomisk, er dels krisens udvikling, der har gjort det nødvendigt for såvel tilhængere som modstandere af den førte regeringspolitik at rose/kritisere denne ud fra udviklingen af en række 'balanceforhold'.

Dels er baggrunden den ny teknologiske muligheder i omfattende analyser af samfundsøkonomiske forhold. Hvert af de økonomiske centre har deres model eller modeller for analyse og prognose i forhold til den økonomiske situation og udvikling. Og ud fra en række mere eller mindre eksplicitte forudsætninger fremsættes betragtninger, der har politikernes og pressens største bevågenhed.

Det er bemærkelsesværdigt, at situationen hele tiden fremstilles yderst forskelligt fra økonom til økonom, og at pressen derfor med få dages mellemrum laver store opslag, der snart siger, at nu går økonomien ad helvede til og snart, at nu går det strygende, opsvinget er igang osv.

Økonomien i centrum

Det er — som så meget andet, når det drejer sig om udvikling i det kapitalistiske samfund — både godt og ondt for den politiske debat, at økonomisk analyse har fået så central en placering. På den ene side er det et stort spring frem i forhold til tidligere tiders simple lomme-filosofi om økonomiske mekanismer (å la »sætte tæring efter næring«, »spænde livremmen ind«).

Det står efterhånden klart for de fleste, at en økonomi som den danske er sammensat og særdeles kompliceret med en lang række samvirkende faktorer. Og den politiske debat er med til at give langt flere indblik i og dermed mulighed for erkendelse af og indflydelse på den politiske økonomi i samfundet.

Men på den anden side, er dels de økonomiske modeller, der arbejdes efter, uigennemskuelige for mange mennesker. Dels er som nævnt det altafgørende for sådanne analyser, hvilke *forudsætninger* de foretages ud fra; og de er så godt som altid meget gedulgt fremstillet — for slet ikke at tale om, at det skulle gøres klart, at *forudsætningen* er opretholdelsen af den private tilegnelse, konkurrenceøkonomien og profit-motivet.

Endelig har debatten om de økonomiske analyser, således som den foregår, en stærk tendens til at gøre samfundsøkonomien til noget teknisk, som man må søge at finde en gylden middelvej i, således at balancerne kan opret-

holdes. Holder en sådan tendens i debatten, vil der blive tale om en endnu større fremmedgørelse hos de store dele af befolkningen overfor de politisk-økonomiske forhold, der styrer tilværelsen.

Svaret for venstrefløjens må derfor dels være, at partier og organisationer selv går ind i debatten og udstyrer sig med lige så stor faglig økonomisk- og EDB-kapacitet, som magthaverne. Og at der sættes på uddannelse så bredt som muligt til folk i politisk analyse med den ny teknologi som hjælpemiddel.

Men allervigtigst bliver det, at venstrefløjens bliver i stand til at gå ind i debatten og først og fremmest arbejde med de politiske analysers forudsætnings-grundlag. Og bruger debatten om forudsætningerne til at fortælle arbejderklassen, at det nuværende system simpelthen ikke kan fungere i længden, at man kan se netop af de borgerlige økonomiske modeller, at der aldrig vil kunne blive balance i den kapitalistiske økonomi, som alle stræber efter med deres analysearbejde.

Og at det system, som modellerne beskriver, ødelægger og lader være med at udnytte den lange række af produktions- og reproduktionsmuligheder, som potentielt findes. Og dermed en påpegnings af hvordan det kan blive og gøres.

Schlüters karakterbog

Denne eftersommers diskussioner om den danske økonomi kunne nok have behov for et marxistisk islæt. I stedet er det blevet gruppen omkring 'Management' og dettes 'Politiske Ugebrev', der idag skeles mest til, når en kritik og analyse af den aktuelle økonomiske situation skal gøres op.

Ugebrevet har i en nylig udgivelse analyseret de første to år med den borgerlige regering. Denne analyse har som konklusion, at »trods regeringens mange positive resultater«, er »de overordnede økonomiske problemer klart forværret«.

De positive resultater, der opregnes er ikke mindst af borgerlig politisk karakter, snarere end økonomisk faglig. Der tales om, at Schlüter har bevist, at der kan regeres uden om Socialdemokratiet, at en borgerlige regering har kunnet overleve et valg og at den borgerlige regering har kunne holde ro på arbejdsmarkedet.

Af mere håndfast karakter nævnes som positive træk: rentefaldet, inflationsfaldet,

stigning i produktion og eksport, samt væksten i erhvervsinvesteringerne.

Men disse sidste faktorer må Ugebrev bruge en del plads på at vise ikke blot er afledninger af verdensopsvinget, for at den borgerlige regering kan tilskrives dem som sejre.

De problematiske sider — de overordnede økonomiske problemer — som er blevet forværret er: Udlandsgælden, som er steget med 33%; Statsunderskuddet er vokset med 70%; den samlede statsgæld er vokset fra 53% til 73% af bruttonationalproduktet; arbejdsløsheden er for registrerede vokset fra 255.000 til 277.200 (sæsonkorregeret); og renten er efter et stort fald kommet ind i en langsom stigning igen — det er hvad der er sket over de to år, hvor Schlüter har siddet på regeringstabet.

Disse forhold er jo netop de forhold, som regeringen ville lave genopretning på efter det socialdemokratiske morads.

Javel, kan man så sige. Men det er dog lykkedes at få produktion og eksport i vejret og at få renten ned. Og det er jo trods alt det, som skal danne grundlaget for at de andre forhold skal blive forbedret.

Kunstigt opsving

Lad os derfor kigge på, hvad det er, som har drevet produktion og eksport i vejret, og på hvordan det egentlig er med den faldende rente.

Rentefaldet i Danmark, der kom på baggrund af et rentefald i udlandet, dvs. USA, betød, at banker og sparekasser fik nogle enorme kursgevinster på deres obligationer. Det betød, at disse institutioner fik et overordentligt stort overskud. Dette overskud har vist sig i en meget stærk udlånspolitik, hvor bankerne (og andre kreditinstitutioner) har gennemført en hidtil uset konkurrence om at låne forbrugere hurtige penge til forbrug her og nu.

Det er en meget omfattende udlånspolitik, der har finansieret opsvinget i produktionen. (Iøvrigt har bankerne og sparekasserne langt overskredet Nationalbankens retningslinjer for lånerammen).

Der er i perioden sket det, at selv om langt de fleste lønarbejdere har måttet konstatere et reallønsfald, er privatforbruget steget konstant over de to år. Og dette har vist sig som en eksplosiv vækst i importen af forbrugsvarer.

Man kan på denne måde sige, at der er tale om, at opsvinget har været båret af en traditionel efterspørgselspolitik, som man har

betjent sig af siden Keynes, blot i en særlig privat-form.

Ligesom den øgede eksport har været båret frem af den fortsat stigende dollarkurs, der har gjort de danske varer billigere på det amerikanske marked. Men samtidig har dollar-kursen forværret betalingsbalancen og hævet forbrugerpriserne.

Ser vi imidlertid på det store udlån, der har skaffet landet et økonomisk opsving på kredit, viser det sig, at det er blevet dyrere for den enkelte at låne penge i banken. Når man korrigerer det store rentefald for inflation og skattefradrag, koster det simpelthen flere penge at låne 100 kr.

Denne kendsgerning — som bankerne naturligvis har forholdt deres kunder — vil uden tvivl vise sig inden for den nærmeste tid, og ihvertfald, når folk skal til at gøre deres skatte-regnskab op. Umiddelbart har man taget for givet, at det er billigt at låne penge, når nu renten er faldet. Og optimismen, der spredtes fra regeringen, har givet de fleste indtryk af, at det ikke kan gå helt galt med hele økonomien.

Man må derfor regne med, at den store forbrugsudvidelse vil stoppe ret snart. Og det vil få indflydelse på den samlede produktion.

I denne sammenhæng kan opsvinget snart få en ende.

Dollar-afhængigheden

Men den anden afgørende faktor bag opsvinget i produktionen — eksportfremgangen pga. dollar-kursen — er mere uforudsigelig. Og virkningerne mere tvetydige.

Mange økonomer udtaler i forbindelse med dollarens opførsel på valutamarkedene, at ingen af de traditionelle økonomiske læresætninger gælder mere. Det dumme man kan gøre lige nu, hedder det, er at prøve at forudsige hvordan dollaren vil udvikle sig i den kommende tid.

Falder dollaren, mindskes eksporten og importen bliver billigere, ligesom rentebetalingerne på udlandsgælden falder. Men fald i eksporten kan betyde produktionsnedgang og dermed øget arbejdsløshed og mindsket efterspørgsel og en forværring af handelsbalancen osv.

Således sidder det danske opsving i en saks. Det er finansieret på kredit af en rente, der reelt er blevet højere. Og det er fanget i en dobbeltbinding til dollaren, hvor enhver udvikling vil betyde forværringer i økonomien.

Dette kan naturligvis ikke analyseres og beregnes frem til til en løsning ved hjælp af de unge økonomers modeller og prognoser. Der er tale om grundlæggende problemer ved den danske kapitalisme.

Hvad de unge økonomer slet ikke har kunnet indregne i deres analyse er konsekvenserne af en virkelig god overenskomst for arbejderklassen i 1985. Det har de naturligvis — og desværre — nok heller ikke så mangen grund til at indregne.

Alternativet

Et kommunistisk svar på hele den økonomiske misère må derfor være:

At gå ind for fuld fart i lønpresset.

At pege på, at grundlaget for en virkelig opgang i produktionen er produktion for behov finansieret ved offentlig omfordeling.

At satse på hjemmemarkedsorienteret produktion, så den afgørende afhængighed af udlandet — og aktuelt dollaren — mindskes.

Og at påpege, at regnskabet alligevel ikke kan gå op, så længe økonomien er kapitalistisk.

Sådanne synspunkter skal fremsættes med endog meget stor styrke, for at de kan få gennemslag i offentligheden, der jo er blevet overbevist af Schlüters optimisme, den socialdemokratiske krise og venstrefløjens forvirring og højredrejning.

Svend Aage Madsen.

Dagens ret: Nedsat arbejdstid — uden lønkompot

Af Michael Dam

ALFA FOTO

Statsministeren

Knud Christensen, LO

Benned-Hansen, DA

I dette efterår er der givet så mange opskrifter på, hvordan en nedsat arbejdstid kan se ud, at det på forhånd er platumuligt at sige, hvordan den tærdige ret præces vil tage sig ud. Til gengæld kan vi desværre godt love, at de mange kokke vil have fordærvet den sammenkogte overenskomstret så aldeles, at den ikke alene kommer til at smage gebrækkeligt, men også vil lugte langt væk af arbejdsfordeling og reallønsfald. Uspiselig? Tja, i en krisetid glider det meste jo mere eller mindre forðøjet ned.

Mit personlige gæt er, at vi vil blive spist af med en arbejdstidsnedsættelse på omkring 1½ time om ugen i en 3-årig overenskomst — uden lønkompensation, men med et begrænset »lavtlønsværn«, hvor dyrtidsreguleringen er helt væk.

Jeg gætter endvidere på, at en arbejdstidsnedsættelse vil blive nået gennem forhandlinger mellem først og fremmest LO og DA — eventuelt med forligsmandens medvirken.

Når jeg ikke tror på (stor)konflikt og regeringsindgreb, skyldes det først og fremmest, at LO, DA og regeringen er enige om, at der skal føres en meget stram indkomspolitik også denne gang. Det har alle erklæret i de såkaldte 3-partsdrøftelser.

LO ønsker derfor ikke at kaste sig ud i en konflikt á la HT-bataljen i foråret for at vælge regeringen eller dens økonomiske politik, sådan som dele af venstrefløjen tror og håber det.

For LO ønsker for alt i verden ikke, at Schlüter som en anden mesterkok skal skære igennem en konflikt og med et regeringsindgreb, der angiveligt skal sikre samfundsøkonomien og »opsvinget«, præsentere arbejdstidsnedsættelsen for al folket. Noget sådant ville jo netop styrke regeringens popularitet, vise dens handlekraft og udstille LOs uduelighed.

LO ønsker derfor helt sikkert at forhandle sig

til et resultat, der kan sluges af et flertal af lønarbejdere. Man vil sandsynligvis fortælle fagbevægelsens medlemmer, at man ikke har kunnet opnå det ideelle forhandlingsresultat takket være arbejdsgiverfronten og truslen om et regeringsindgreb, der »ville blive værre«.

Men LO vil også søge at styrke opinionen for sig og Socialdemokratiet ved at påpege, at man skam *har* været i stand til at slå sig igennem arbejdsgivernes parader og skaffe resultater, først og fremmest den nedsatte arbejdstid — uden lønkompensation og uden beskæftigelsesgaranti.

Hele dette overenskomstcirkus er således på forhånd bestemt til at være en samfundspolitisk afklapsning af lønarbejderklassen, der må se sine ønsker om at bevare reallønnen, sikre levevilkårene og få mindsket arbejdsløsheden gennemhullet af LO og DA — med Socialdemokratiet og regeringen i kulissen. Reallønstab og indkomstpolitisk arbejdsfordeling vil blive resultatet.

Når det kan ske så tilsyneladende ligetil, skyldes det, at der mangler et pres nedefra på fagbevægelsens top. De faglige topledere er på ingen måde i fare for at blive væltet af taburetterne, selv om de kommer med et forhandlingsresultat, der betyder reallønsfald og ikke sikrer merbeskæftigelse over hele arbejdsmarkedet.

For hvad vil det usle overenskomstresultat blive målt i forhold til? Hvad er alternativet? Det er såmænd den paradekravs- og overbudspolitik, som DKP og VS lægger for dagen.

Folk skal altså sammenligne krav som »Fuld automatisk dyrtids- og taktregulering« og »35 timers arbejdsuge med fuld løn- og personalekompensation« med det resultat, LO-, FTF- og AC-organisationerne kommer humpende med. Og mon ikke der vil være, om ikke en verden så dog pokker til forskel på ønskekravnene og overenskomstresultatet?

DKPs og Vs krav, som iøvrigt altid kaldes »arbejdspladsernes krav«, selv om de lige så vel er Socialdemokratiets og LOs krav på papiret, kommer således til at virke som murbrækker for indkomstpolitikken og arbejdsfordelingen, fordi der aldrig har været en reel mobilisering omkring dem. 35 timersugen og den fulde dyrtidsdækning er stadig — og bliver stadig opfattet som — ønskekrav.

I stedet burde man se på styrkeforholdet mellem lønarbejderklassen og kapitalisterne, se på hvem der er i offensiven, og hvem der er trængt, og man burde se på, hvilke svinestreger

regeringen, DA og LO/Socialdemokratiet planlægger.

Mon ikke DKP og VS kan se, at det ikke er lønarbejderne, men regeringen, arbejdsgiverne og statsapparatet, der er i offensiven? Mon ikke de kan se, at dyrtidsreguleringen er suspenderet frem til 1. april 1987, eller at taktreguleringen helt er fjernet som ordning? Mon ikke de kan se, at kravet om »35 timersuge med fuld lønkompensation nu« ikke har opslutning i hverken regering, DA eller LO, FTF og AC?

En konsekvens af at erkende styrkeforholdet og den aktuelle overenskomstsituations farer måtte da være at *forsvare* den automatiske dyrtidsregulering, nu hvor man måske endda vil forlænge suspensionen af den, fremfor blot at rive et fint krav som »fuld dyrtidsdækning« af.

På samme måde med kravet om »fuld taktregulering«. Selvfølgelig skal offentligt ansatte og andre have fuld kompensation i en eller anden lønordning. Men i dag drejer det sig faktisk ikke om »fuld dækning«. Det drejer sig om overhovedet at få en ordning i stedet for den, der blev sløjfet ved sidste overenskomst.

Og sådan forholder det sig også med arbejdstidsnedsættelsen. Også her vil lønarbejderklassen blive angrebet, ved at reallønnen bliver udhulet i en ordning, der *måske* kommer til at hedde »38½ timers arbejdsuge med lavtløns-værn over en 3-årig periode« (f.eks. ½ times nedsættelse pr. år).

I en sådan situation gælder det om ikke at stikke hovedet i busken og bevidstløst blive ved med at råbe »35 timers arbejdsuge med fuld løn- og personalekompensation«. Det gælder tværtimod at kæmpe for at holde fast i kravet om *fuld* lønkompensation til alle og *fuld* personalekompensation på hele arbejdsmarkedet, da det er på disse punkter, LOs og DAs angreb vil komme.

Det er derfor, at KAP har opfordret til at arbejde for, at en arbejdstidsnedsættelse skal være med *fuld* løn- og personalekompensation, og at det med udgangspunkt i styrkeforholdet i dag skal hedde »38 timers arbejdsuge til alle«. Det er med dette minimumskrav, at vi skal måle det overenskomstresultat, vi bliver præsenteret for af LO og DA.

Det er klart, at man kan have forhåbninger om, at reallønnen kan holdes, og at der kan komme væsentlig merbeskæftigelse ved en nedsættelse af arbejdstiden, hvis man altså tror på, hvad LO-ledelsen og fagforbundslederne af og til siger.

Såvel HK som SID og Metal har jo på skromt

udtalt sig for fuld lønkompensation, når det var opportunt — på kongresser og repræsentantskabsmøder hvor man skal vise medlemmerne, at man varetager deres interesser — og imod, når det er »samfundets interesser«, der er tale om.

Men hvor ofte er det ikke sket, at de faglige topledere har sagt ét og gjort noget andet? Tænk blot på de situationer, hvor vennerne i Socialdemokratiet havde regeringsmagten og foretog statsindgreb. Pist! Væk var da alle hidtidige overenskomstkrav.

LOs formand, Knud Christensen, som jo formelt skal lede de centrale forhandlinger for fagforbundene, og for tiden puster sig lidt op, måtte helt grotesk skære overenskomstlinien ud i pap, da den tidligere LO-formand Thomas Nielsen tilsyneladende havde taget LO-toppen på ordet.

LO-Thomas havde nemlig hørt, at LO ville kræve 35 timers arbejdsuge med fuld lønkompensation, og det mente han ikke, erhvervslivet kunne bære. Men her kunne en lettere ophidset Knud Christensen fortælle ham, at han havde »sovet i timen«.

LO-Knud ville sandelig ikke ødelægge erhvervslivets konkurrenceevne, så han gav ren besked og udtalte: »Enten har Thomas Nielsen ikke hørt efter, eller også har han ikke haft tid til at læse vores oplæg. Der understreges det *gang på gang*, at løncompensationen er en del af det samlede overenskomstresultat og altså *ikke* er noget, der skal lægges oveni.

Det vil sige, at fagbevægelsen og dens medlemmer har valgt at få *mere fritid frem for flere penge i lønningsposen*. « Værsgo' og spis! Kan det siges ty lligere? Det skulle da også være mærkeligt, om ikke Thomas skulle være enig med Knud, som han fik gjort til sin efterfølger.

Nu er det selvfølgelig ikke sådan, at LO-toppen og andre faglige topledere uden videre bliver enige med arbejdsgiverne under overenskomstforhandlingerne. Dels skal fagbevægelsens ledere tilbage med et resultat til medlemmerne, og dels har de egne krav, de gerne vil have igennem.

Som opinionen er i fagbevægelsen og i befolkningen som helhed nu, behøver fagbureaukraterne som tidligere nævnt ikke at frygte paladsrevolutionen, selv om det kommer til at hedde arbejdsfordeling med reallønstab. Derfor kan de forholdsvis trygt studehandle med arbejdsgiverne. Spørgsmålet er blot, hvad de selv vil have igennem.

De faglige ledere og kapitalen kæmper således om magt og indflydelse inden for den indkomstpolitiske enighed. Socialdemokraterne i fagbevægelsen har her to mål: øget politisk magt og øget økonomisk magt. Den politiske magt er naturligvis sammenflettet med den økonomiske, men LO-apparatet og Socialdemokratiet ønsker brændende at vende tilbage til regeringsmagten, og derudover ønsker de ØD i en eller anden udgave.

Som de politiske konjunkturer er nu, ønsker LO-toppen og Socialdemokratiet ikke at tage et egentligt politisk slagsmål med Schlüter-regeringen omkring overenskomstfornyelserne. En ny »kolonihavestrejke« som ved '73-overenskomsten er på forhånd dømt til at blive en dødssejler. En »strejke« vil derfor svække Socialdemokratiet.

Med Det radikale Venstre som støtte ville statsministeren alt for let kunne gribe ind og diktere en løsning, der samtidig ville give regeringen æren for arbejdstidsnedsættelsen. Og Schlüter ville kunne henvise til de regeringsindgreb i overenskomsterne, som Anker Jørgensen og andre socialdemokratiske ledere før har stået for.

Konjunkturerne er heller ikke gode for socialdemokraterne i fagbevægelsen eller i Folketinget, når det gælder ØD. Der er slet ikke medlemsopbakning i fagbevægelsen bag ØD, og der er heller ikke parlamentarisk dækning for Socialdemokratiets model.

Derfor er LO og Socialdemokratiet slået ind på en anden vej. Man forsøger at opbygge ØD-lignende ordninger gennem ATP-fonden, Lønmodtagernes Dyrtidsfond, Arbejdsmarkedets Investeringsfond og pensionskasserne.

Bemærk, at LO denne gang har krævet indbetalingerne til ATP-fonden sat væsentligt op. Jeg tror også, at det vil ske. Arbejdsgiversiden har været yderst imødekommende her. Til gengæld opnår LO ikke andre resultater denne gang, og jeg tror heller ikke, man forestiller sig, at der kan opnås mere i den nuværende situation. Lidt men godt.

Skal man vurdere arbejdsgiverens ønsker, giver de generelt sig selv. Ned med lønnen, op med produktiviteten. I den konkrete situation er det selvfølgelig mere nuanceret.

Lønautomatikken skal fjernes fra det private og det offentlige arbejdsmarked. Det vil på almindeligt dansk sige, at man vil have dyrtidsreguleringen og de offentligt ansattes tilpasningsklausul hen, hvor peberet gror. Derfor vil man gerne forhandle en nedsat arbejdstid med

LO, hvis den bliver uden fuld lønkompensation, og hvis lønautomatikken bortraderes.

Derfor regner jeg det for muligt, at dyrtidsordningen suspenderes ud over regeringens diktat, der går til d. 1. april 1987, og at der fortsat lægges bånd på den såkaldte løfteparagraf på LO-området. Hvorvidt man kan få fjernet de offentligt ansattes beskudte tilpasningsklausul helt er nok tvivlsomt.

Derudover ønsker DA ikke at binde sig til at ansætte mere personale ved en arbejdstidsnedsættelse. Det bliver sikkert op til de enkelte virksomheder at vurdere »behovet for nyansættelser«. Dog tror jeg, at man vil blive nødt til at ansætte personale inden for nogle offentlige sektorer — såsom undervisningssektoren. Men udgifterne hertil kan jo modregnes i lønnen — og i nye nedskæringer.

DA og regeringen ønsker sig også større »fleksibilitet« i arbejdstilrettelæggelsen ved nedsat arbejdstid. Konkret udtrykt betyder det mere deltidarbejde, udvidet skifteholdsarbejde og »friere rammer for arbejdstidens længde«, som DA-formand Benced Hansen har sagt det — altså fri adgang til overarbejde.

Sådanne ordninger er f.eks. gået igennem i Vesttyskland som et resultat af 38½ timersugen på metalområdet. Det kommer sandsynligvis ikke til at gælde hele arbejdsmarkedet herhjemme, men der er dog mulighed for, at det sker bl.a. på metalområdet. Her mangler man faglært arbejdskraft inden for visse erhverv, og Metals formand Georg Poulsen udtalte sig varmt herfor på kongressen i september i år.

Spørgsmålet om de generelle lønstigninger er nok sværest at udtale sig om. Her har lavtlønsforbund som SID og HK jo pr. tradition opstillet de største lønkrav. Men en lang række andre lavtlønsgrupper — bl.a. på det offentlige område — ligger på linie med SID og HK. Her kan medlemmerne simpelthen ikke klare en arbejdstidsnedsættelse uden lønkompensation.

SIDs forslag er det såkaldte lavtlønsværn, som LO gentagne gange har nævnt, men aldrig konkretiseret. Det har SID nu til gengæld. Forbundsformand Hardy Hansen har udtalt, at alle med en timeløn under 68 kr. bør have et fast beløb udbetalt som »lavtlønsværn«. Andre løngrupper skal til gengæld ikke have noget i posen i denne »solidariske lønpolitik«.

For de allerlavest lønnede bliver der sandsynligvis en særlig ordning med et fast ørebeløb, men ordningen bliver næppe særligt omfattende. Udviklingen går jo netop i retning af en større og større lønspredning.

Til gengæld er der mulighed for, at Georg Poulsens model bliver indført på dele af det offentlige arbejdsmarked. Her drejer det sig om, at man inden for en lønramme, eller en *lønpulje*, kan vælge, om man vil bruge pengene på nedsat arbejdstid eller på lønstigning, evt. på begge dele. Fagforeningerne bærer så selv ansvaret for lønnedgang ved nedsat arbejdstid!

På FTF- og AC-områderne er en sådan ordning diskuteret flere gange, og foreløbig har AC-ledelsen udtalt sig mest tydeligt for. ACs formand Erik Stig Jørgensen har sagt:

»Statsministeren har talt om arbejdstidsnedsættelse *uden* lønkompensation. Det må opfattes som en opfordring til de beskæftigede om at vise solidaritet med de ledige. Jeg tror ikke, at tanken om, at det skal koste noget i lønfremgang at få ledige kolleger i arbejde gennem en arbejdstidsnedsættelse, er fremmed for vore medlemmer.«

Ja, chefkok Poul Schlüter har netop udtalt sig om nedsat arbejdstid *uden* lønkompensation, og alle i fagbevægelsens top har loget med halen. For på en og samme tid kan man ligefrem tilsyneladende føre indkomstpoltik, gavne beskæftigelsen og betalingsbalancen samt imødekomme befolkningens/fagbevægelsens ønske om at få lidt ved overenskomstforhandlingerne.

Og Folkekøkkenets overkok, Knud Christensen, lirer Schlüters remse af. Han fortæller, »hvor vigtigt det er at tage en væsentlig del af overenskomstresultatet ud i form af kortere arbejdstid — i stedet for at vi bagefter udsætter os for en finanspolitisk stramning«. Som om der på forhånd kun var en bestemt kage at dele, en bestemt lønramme at fordele indenfor.

Også her gælder det gamle ordsprog, »for mange kokke fordærver maden«. Men det gælder i endnu højere grad at fortælle, *hvem* det egentlig er, der gang på gang svinger med sleven over den sammenkogte overenskomstret, for til sidst at spise os af med melklister og selv tage kødet.

Og denne ret bliver desværre ikke meget bedre, før rigtigt mange en dag indser, at de skal stille helt andre krav til varedeklarationen, og at vi på et tidspunkt må have smidt LOs overkok og hans køkkenkrivere helt ud af køkkenet.

Indtil da må vi dæje med en ret bestående af magre overenskomstben uden lønkompot og med stærkt begrænset holdbarhed. Til gengæld er der kommet godt med stabilisator, kunstige tilsætningsstoffer og lyserødt farvestof i.

Velbekomme!